Kohtulahendite kogumik

ÜLDKOHTU OTSUS (teine koda)

27. juuni 2012 *

Konkurents — Keelatud kokkulepped — Isekopeeruva paberi turg — Hindade kindlaksmääramine — ELTL artikli 101 rikkumise tuvastamise otsus — Pärast esimese otsuse tühistamist vastu võetud teine otsus — Rikkumise süükspanemine emaettevõtjale kui rikkumise täideviijale — Süütegude ja karistuste seaduslikkus — Õiguskindlus — Karistuste individuaalsus — Õiglane kohtumenetlus — Võrdne kohtlemine — Mõistlik tähtaeg — Kaitseõigused — Trahvid — Aegumine — Kergendavad asjaolud — Koostöö

Kohtuasjas T-372/10,

Bolloré, asukoht Ergué-Gabéric (Prantsusmaa), esindajad: advokaadid P. Gassenbach, C. Lemaire ja O. de Juvigny,

hageja,

versus

Euroopa Komisjon, esindajad: W. Mölls, F. Castillo de la Torre ja R. Sauer, keda abistas advokaat N. Coutrelis,

kostja,

mille ese on nõue tühistada komisjoni 23. juuni 2010. aasta otsus K(2010) 4160 (lõplik), mis on seotud Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 101 ja EMP lepingu artikli 53 kohase menetlusega (juhtum COMP/36212 – Isekopeeruv paber), või teha seda otsust muutev kohtuotsus,

ÜLDKOHUS (teine koda),

koosseisus: esimees N. J. Forwood, kohtunikud F. Dehousse (ettekandja) ja J. Schwarcz,

kohtusekretär: ametnik C. Kristensen,

arvestades kirjalikus menetluses ja 1. veebruari 2012. aasta kohtuistungil esitatut,

on teinud järgmise

otsuse

Vaidluse aluseks olevad asjaolud

1 1996. aasta sügisel edastas paberitööstuskontsern Sappi Euroopa Ühenduste Komisjonile teavet, mis andis komisjonile põhjuse kahtlustada, et isekopeeruva paberi sektoris tegutseb salajane hinnakartell.

* Kohtumenetluse keel: prantsuse.

2 1997. aasta jooksul viis komisjon mitme isekopeeruva paberi tootja, täpsemalt Papeteries Mougeot, Sappi ja muude äriühingute, kelle hulka kuulusid Koehler ja Arjo Wiggins Appelton plc (edaspidi „AWA"), asukohas läbi uurimise vastavalt nõukogu 6. veebruari 1962. aasta määrusele nr 17, esimene määrus asutamislepingu artiklite [81] ja [82] rakendamise kohta (EÜT 1962, 13, lk 204; ELT eriväljaanne 08/01, lk 3).

3 Nimetatud uurimine ei puudutanud sellel tegevusalal tegutsevat äriühingut Copigraph ega hagejat Bolloré, kes oli tema 100-protsendilise osalusega emaettevõtja.

4 1998. aasta novembris võõrandas hageja Copigraphi AWA-le.

5 Aastal 1999 saatis komisjon informatsiooninõuded mitmele äriühingule, kelle hulka kuulusid AWA, Papeteries Mougeot, Divipa, Koehler ja Copigraph. Seega sai Copigraph komisjonilt informatsiooninõude 20. detsembril 1999.

6 26. juulil 2000 võttis komisjon vastu vastuväiteteatise (edaspidi „esimene vastuväiteteatis"), mille ta adresseeris 17-le ettevõtjale, kelle hulgas olid Copigraph, Bolloré kui Copigraphi emaettevõtja ning AWA, Divipa, Papeteries Mougeot, Koehler, Sappi, Stora Enso Oyj (edaspidi „Stora") ja Mitsubishi HiTec Paper Bielefeld GmbH.

7 Esimeses vastuväiteteatises märkis komisjon, et ta kavatseb etteheidetud rikkumise hageja süüks panna sel põhusel, et ta oli rikkumise toimumise ajal Copigraphi 100-protsendilise osalusega emaettevõtjana vastutav Copigraphi osalemise eest kartellis.

8 20. detsembril 2001 võttis komisjon vastu otsuse 2004/337/EÜ, [EÜ] artikli 81 ja EMP lepingu artikli 53 kohaldamise menetluse kohta (juhtum COMP/E-1/36.212 – Isekopeeruv paber) (EÜT 2004, L 115, lk 1). Selles otsuses pani komisjon etteheidetud rikkumise hagejale süüks enam mitte ainult seetõttu, et ta oli Copigraphi emaettevõtja, vaid ka seetõttu, et ta osales isiklikult ja otseselt kartelli tegevuses.

9 Hageja esitas hagiavalduse, mis saabus Üldkohtu kantseleisse 11. aprillil 2002 ja mis registreeriti numbri all T-109/02, paludes tühistada otsus 2004/337.

10 26. aprilli 2007. aasta otsuses liidetud kohtuasjades T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 ja T-136/02: Bolloré jt *vs.* komisjon (EKL 2007, lk II-947; edaspidi „kohtuotsus Bolloré") tuvastas Üldkohus, et esimene vastuväiteatis ei võimaldanud hagejal tutvuda vastuväitega tema isikliku ja otsese kartelli tegevuses osalemise kohta ega ka selle vastuväite toetuseks otsuses 2004/337 komisjoni esitatud faktiliste asjaoludega, mistõttu ei olnud sellel äriühingul võimalust tagada haldusmenetluses enda tõhusat kaitset selle vastuväite ja nende faktiliste asjaolude suhtes (eespool viidatud kohtuotsus Bolloré, punkt 79).

11 Eespool punktis 10 viidatud kohtuotsuse Bolloré punktides 80 ja 81 leidis Üldkohus siiski, et tuvastatud viga põhjustab otsuse 2004/337 tühistamise üksnes juhul, kui komisjoni väiteid ei suudeta tõendada õiguslikult piisavalt selles otsuses esitatud muude asjaolude põhjal, mille kohta asjaomastel äriühingutel on olnud võimalus esitada oma seisukoht. Üldkohus lisas, et kui sisuliste küsimuste uurimisel ilmneb, et komisjon pidas õigesti hagejat oma tütarettevõtja Copigraphi osalemise eest kartellis vastutavaks, ei piisa komisjoni rikkumisest kõnealuse otsuse tühistamise õigustamiseks, sest sellel ei saanud otsuse resolutsioonile olla määravat mõju.

12 Nende kaalutluste põhjal tuvastas Üldkohus pärast asja sisulist läbivaatamist hageja vastutuse tema tütarettevõtja rikkumise eest, sõltumata emaettevõtja otsesest osalemisest rikkumises, ning kinnitas otsust 2004/337 osas, milles kohustati hagejat tasuma komisjoni määratud trahv.

13 Apellatsioonkaebuse alusel, mille hageja esitas muu hulgas tema kaitseõiguste rikkumise tõttu, tühistas Euroopa Kohus 3. septembri 2009. aasta otsusega liidetud kohtuasjades C-322/07 P, C-327/07 P ja C-338/07 P: Papierfabrik August Koehler jt *vs.* komisjon (EKL 2009, lk I-7191, edaspidi „kohtuotsus PAK") eespool punktis 10 viidatud kohtuotsuse Bolloré ning otsuse 2004/337 hagejat puudutavas osas.

14 Euroopa Kohus leidis, et asjaolu, et otsuses 2004/337 tuvastati hageja vastutus rikkumises osalemise eest Copigraphi emaettevõtjana lisaks selle emaettevõtja isiklikule osalemisele, ei välista võimalust, et kõnealune otsus põhineb tegevusel, mille osas hagejal ei olnud võimalik oma kaitset tagada (eespool punktis 13 viidatud kohtuotsus PAK, punkt 44).

15 Euroopa Kohus lisas, et Üldkohus pani seega toime õigusnormi rikkumise, kuna ta ei kohaldanud ühtegi õiguslikku tagajärge oma otsuse põhjal, et hageja kaitseõigusi ei järgitud (eespool punktis 13 viidatud kohtuotsus PAK, punkt 45), ning et seetõttu tuleb eespool punktis 10 viidatud kohtuotsus Bolloré tühistada hagejat puudutavas osas (eespool punktis 13 viidatud kohtuotsus PAK, punkt 46).

16 Euroopa Kohus, tehes Euroopa Kohtu põhikirja artikli 61 esimese lõigu alusel ise asjas lõpliku otsuse, otsustas sisuliselt, et otsuse 2004/337 tühistamise väide, mille hageja oli esitanud kaitseõiguste rikkumise tõttu, on põhjendatud ja et seetõttu tuleb see otsus hagejat puudutavas osas tühistada (eespool punktis 13 viidatud kohtuotsus PAK, punkt 48).

17 Pärast seda tühistamist võttis komisjon 15. septembril 2009 vastu uue vastuväiteteatise (edaspidi „teine vastuväiteteatis"), mille ta adresseeris hagejale.

18 Selles vastuväiteteatises teavitas komisjon hagejat oma kavatsusest panna talle rikkumine süüks nii seetõttu, et ta oli Copigraphi emaettevõtja, kui ka seetõttu, et ta osales otseselt kartellis (teise vastuväiteteatise punktid 7 ja 378).

19 Vastuseks sellele vastuväiteteatisele esitas hageja 16. veebruaril 2010 oma märkused.

20 Pärast konsulteerimist konkurentsi piiravaid kokkuleppeid ja turgu valitsevat seisundit käsitleva nõuandekomiteega ning arvestades ärakuulamise eest vastutava ametniku lõpparuannet, võttis komisjon 23. juunil 2010 vastu otsuse K(2010) 4160 (lõplik), mis on seotud Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 101 ja EMP lepingu artikli 53 kohase menetlusega (juhtum COMP/36.212 – Isekopeeruv paber) (edaspidi „vaidlustatud otsus").

21 Vaidlustatud otsuses märkis komisjon, et ta heastab sellega Euroopa Kohtu poolt eespool punktis 13 viidatud kohtuotsuses PAK tuvastatud õigusrikkumise, uuendades menetluse hetkest, mil õigusrikkumine toime pandi (vaidlustatud otsuse punktid 6 ja 7).

22 Komisjoni sõnul oli teise vastuväiteteatise eesmärk heastada otsuse 2004/337 vastuvõtmisel tema toime pandud menetlusnormi rikkumine. Komisjon lisas, et teine vastuväiteteatis võimaldas hagejal rikkumises osalemise vastutuse küsimuses end kaitsta mitte ainult emaettevõtjana oma tütarettevõtja Copigraph õigusvastase tegevuse suhtes, vaid ka hageja enda isikliku ja otsese kartellis osalemise suhtes (vaidlustatud otsuse põhjendus 8).

23 Komisjon täpsustas, et vaidlustatud otsus järgnes teisele vastuväiteteatisele ja et selle otsuse tekst põhines sisu osas tekstil, mille alusel võeti vastu 20. detsembri 2001. aasta otsus, ning et ta võttis arvesse eespool punktis 10 viidatud kohtuotsust Bolloré ning eespool punktis 13 viidatud kohtuotsust PAK (vaidlustatud otsuse põhjendus 9).

24 Oma 18. juuli 1996. aasta teatise, mis käsitleb kaitset trahvide eest ja trahvide vähendamist kartellide puhul (EÜT C 207, lk 4; edaspidi „koostööteatis"), alusel vähendas komisjon hageja trahvi veel 5% lisaks 20%-le, mille võrra oli trahvi vähendatud 2001. aastal (vaidlustatud otsuse põhjendus 473).

25 Vaidlustatud otsuse artikkel 1 ja artikli 2 esimene lõik on sõnastatud järgmiselt:

„*Artikkel 1*

Bolloré on rikkunud ELTL artikli 101 lõiget 1 ja EMP lepingu artikli 53 lõiget 1, osaledes keelatud kokkulepetes ja kooskõlastatud tegevustes isekopeeruva paberi sektoris.

Rikkumine kestis 1992. aasta jaanuarist kuni 1995. aasta septembrini.

Artikkel 2

Artiklis 1 viidatud rikkumise eest määratakse Bolloréle trahv summas 21 262 500 eurot." [Siin ja edaspidi vaidlustatud otsust tsiteeritud mitteametlikus tõlkes.]

Menetlus ja poolte nõuded

26 Üldkohtu kantseleisse 3. septembril 2010 saabunud avaldusega esitas hageja käesoleva hagi.

27 Hageja palub Üldkohtul:

— tühistada vaidlustatud otsuse artiklid 1 ja 2;

— teise võimalusena vähendada väga oluliselt talle selle otsuse artikliga 2 määratud trahvi;

— mõista kohtukulud välja komisjonilt.

28 Komisjon palub Üldkohtul:

— jätta hagi rahuldamata;

— mõista kohtukulud välja hagejalt.

Õiguslik käsitlus

29 Hagiavalduse põhjenduseks esitab hageja kuus väidet.

30 Esimese väite kohaselt on rikutud Roomas 4. novembril 1950 alla kirjutatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi „EIÕK") artikleid 6 ja 7 ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta (ELT 2007, C 303, lk 1, edaspidi „harta") artikleid 41, 47 ja 49, kuna hagejale määrati karistus, rikkudes süütegude ja karistuste seaduslikkuse, õiguskindluse ja karistuste isiklikkuse põhimõtteid ning õigust õiglasele kohtumenetlusele. Teine väide puudutab aegumist käsitavate normide rikkumist. Kolmanda väite kohaselt on rikutud võrdse kohtlemise põhimõtet. Neljas väide puudutab mõistliku tähtaja ületamist ja võimatust end kaitsta rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu. Viienda väite kohaselt on rikutud 14. jaanuari 1998. aasta suuniseid määruse nr 17 artikli 15 lõike 2 ja [ST] artikli 65 lõike 5 kohaselt määratavate trahvide arvutamise meetodi kohta (ELT 1998, C 9, lk 3; ELT eriväljaanne 08/01, lk 171; edaspidi „suunised"), karistuste individuaalsuse ja proportsionaalsuse põhimõtteid ning põhjendamiskohustust. Kuues väide puudutab koostööteatise ning proportsionaalsuse ja võrdse kohtlemise põhimõtete rikkumist.

Esimene väide, mille kohaselt on rikutud EIÕK artikleid 6 ja 7 ning harta artikleid 41, 47 ja 49

Väite esimene osa, mis puudutab EIÕK artiklites 6 ja 7 ning harta artiklites 47 ja 49 sätestatud süütegude ja karistuste seaduslikkuse ning õiguskindluse põhimõtte rikkumist ning Euroopa Liidu liikmesriikide tunnustatud karistuste isiklikkuse põhimõtte rikkumist

31 Hageja leiab, et karistades teda Copigraphi emaettevõtjana rikkus komisjon süütegude ja karistuste seaduslikkuse põhimõtet. Nimelt ei näe nõukogu 16. detsembri 2002. aasta määrus (EÜ) nr 1/2003, [ELTL] artiklites [101 ja 102] sätestatud konkurentsieeskirjade rakendamise kohta või EL toimimise

leping ette võimaluse karistada äriühingut selle eest, et ta on keelatud kokkuleppes osaleja emaettevõtja. Emaettevõtjate vastutuse absoluutse ettenägematuse tõttu on rikutud õiguskindluse põhimõtet. Lõpuks rikub hageja emaettevõtjana karistamine karistuste isiklikkuse põhimõtet.

32 Süütegude ja karistuste seaduslikkuse põhimõtte kohta vastab komisjon esiteks, et ette heidetud rikkumine on vaieldamatult määratletud ELTL artiklis 101 ja teiseks, et hageja ei saa eitada, et kohtupraktikal on õigusallika staatus. Õiguskindluse põhimõtet ei ole aga rikutud. Viites karistuste isiklikkuse põhimõttele jäetakse tähelepanuta alus, millel põhineb emaettevõtjate vastutus tütarettevõtjate tegude eest.

33 Olgu meenutatud, et süütegude ja karistuste seaduslikkuse põhimõte, mis kuulub liikmesriikide ühistel riigiõiguslikel tavadel rajanevate liidu õiguse üldpõhimõtete hulka, on välja toodud mitmes rahvusvahelises lepingus, muu hulgas EIÕK artiklis 7 (vt selle kohta Euroopa Kohtu 12. detsembri 1996. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-74/95 ja C-129/95: X, EKL 1996, lk I-6609, punkt 25, 28. juuni 2005. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P ja C-213/02 P: Dansk Rørindustri jt *vs.* komisjon, EKL 2005, lk I-5425, punktid 215–219, 3. mai 2007. aasta otsus kohtuasjas C-303/05: Advocaten voor de Wereld, EKL 2007, lk I-3633, punkt 49, ja 22. mai 2008. aasta otsus kohtuasjas C-266/06 P: Evonik Degussa *vs.* komisjon, kohtulahendite kogumikus ei avaldata, punkt 38).

34 EIÕK artiklis 7 ja harta artiklis 49 on sätestatud, et „[k]edagi ei või tunnistada süüdi kuriteos – teos või tegevusetuses, mis selle toimepanemise ajal kehtinud siseriikliku või rahvusvahelise õiguse järgi ei olnud kuritegu.”

35 Selle süütegude ja karistuste seaduslikkuse põhimõtte kohaselt peab seadus selgelt määratlema õigusrikkumised ja nende eest määratavad karistused. See tingimus on täidetud, kui menetlusse kaasatud isik saab asjassepuutuva sätte sõnastusest ja vajaduse korral kohtute poolt sellele antud tõlgendusest aru, milline tegu või tegevusetus toob kaasa kriminaalvastutuse (eespool punktis 33 viidatud kohtuotsus Advocaten voor de Wereld, punkt 50, ja eespool punktis 33 viidatud kohtuotsus Evonik Degussa *vs.* komisjon, punkt 39).

36 Euroopa Kohus on tunnustanud, et Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast tuleneb, et EIÕK artikli 7 lõikes 1 kasutatud mõiste „õigus” vastab selle konventsiooni muudes artiklites kasutatud mõistele „seadus” ja hõlmab nii seadusandjalt kui kohtult pärinevat õigust (eespool punktis 33 viidatud kohtuotsus Dansk Rørindustri jt *vs.* komisjon, punkt 216, ja eespool punktis 33 viidatud kohtuotsus Evonik Degussa *vs.* komisjon, punkt 40).

37 Nagu aga ei saa vaidluse alla seada – mida ei ole ka tehtud – seda, et käesolevas asjas käsitatav rikkumine on selgelt määratletud ELTL artiklis 101 ja EMP lepingu artiklis 53, ei saa vaidluse alla seada ka seda, et tütarettevõtja rikkumise emaettevõtjale süükspanemine juhul, kui need äriühingud moodustavad ühe ettevõtja liidu konkurentsiõiguse tähenduses ja emaettevõtjat peetakse seega rikkumises osalenuks samal alusel nagu tütarettevõtjat, tuleneb samuti selgelt liidu õigusest, vastavalt juba ammu välja kujunenud Euroopa Kohtu ja Üldkohtu praktikale.

38 Nimelt leidis Euroopa Kohus oma 14. juuli 1972. aasta otsuses kohtuasjas 48/69: Imperial Chemical Industries *vs.* komisjon (EKL 1972, lk 619), et asjaolu, et tütarettevõtjal on eraldiseisev õigusvõime, ei ole piisav tema rikkumise emaettevõtjale süükspanemise võimaluse välistamiseks. Euroopa Kohus lisas, et eriti võib seda teha siis, kui tütarettevõtja ei otsusta oma tegutsemise üle turul sõltumatult, vaid täidab peamiselt talle emaettevõtja poolt antud juhiseid (viidatud kohtuotsuse punktid 132 ja 133).

39 25. oktoobri 1983. aasta otsuses kohtuasjas 107/82: AEG-Telefunken *vs.* komisjon (EKL 1983, lk 3151) pani Euroopa Kohus AEG 100-protsendilise osalusega tütarettevõtja tegevust puudutavas asjas selle tegevuse süüks AEG-le, tuginedes eeldusele, et esimene järgis emaettevõtja ettekirjutatud strateegiat (viidatud kohtuotsuse punkt 50).

40 16. novembri 2000. aasta otsuses kohtuasjas C-294/98 P: Metsä-Serla jt *vs.* komisjon (EKL 2000, lk I-10065) märkis Euroopa Kohus, et vastavalt väljakujunenud kohtupraktikale võib äriühingu konkurentsivastase tegevuse süüks panna teisele äriühingule, kui esimene äriühing ei otsustanud oma käitumise üle turul iseseisvalt, vaid kohaldas sisuliselt selle teise äriühingu juhiseid, arvestades eelkõige neid ühendavaid majanduslikke ja juriidilisi seoseid (viidatud kohtuotsuse punkt 27). Euroopa Kohus lisas, et sellisel juhul ei saa tõlgendust, mille Üldkohus andis määruse nr 17 artikli 15 lõikele 2, pidada vastuolus olevaks seaduslikkuse põhimõttega, kuna hagejatele, kellele pandi süüks nende tooteid turustava ühenduse konkurentsivastane tegevus, määrati selle artikli alusel trahv rikkumise eest, mis sellise süükspanemise tõttu loeti toime panduks nende poolt (viidatud kohtuotsuse punkt 28).

41 Lõpuks kinnitas Euroopa Kohus uuesti ka oma 10. septembri 2009. aasta otsuses kohtuasjas C-97/08 P: Akzo Nobel jt *vs.* komisjon (EKL 2009, lk I-8237, punkt 58), 20. jaanuari 2011. aasta otsuses kohtuasjas C-90/09 P: General Química jt *vs.* komisjon (EKL 2011, lk I-1, punkt 37), 29. märtsi 2011. aasta otsuses liidetud kohtuasjades C-201/09 P ja C-216/09 P: ArcelorMittal Luxembourg *vs.* komisjon ja komisjon *vs.* ArcelorMittal Luxembourg jt (EKL 2011, lk I-2239, punkt 96) ja 29. septembri 2011. aasta otsuses kohtuasjas C-520/09 P: Arkema *vs.* komisjon (EKL 2011, lk I-8901, punkt 38), et tütarettevõtja rikkumise võib emaettevõtjale süüks panna muu hulgas siis, kui tütarettevõtja ei määra oma tegevust turul kindlaks iseseisvalt, vaid rakendab enamjaolt talle emaettevõtja poolt antud juhiseid.

42 Eespool esitatud kaalutlustest nähtub, et vastupidi sellele, mida väidab hageja, ei riku vaidlustatud otsus – milles talle määrati karistus põhjusel, et ta oli niisuguse kartellis osaleja emaettevõtja, kellega ta moodustas ühe majandusüksuse – süütegude ja karistuste seaduslikkuse põhimõtet.

43 Lisaks, vastupidi sellele, mida väidab hageja, ei ole tütarettevõtja tegude eest emaettevõtja vastutuse tingimused „täielikult ettenägematud”, mis on hageja arvates vastuolus õiguskindluse põhimõttega.

44 Kõigepealt, juba enne rikkumise algust oli Euroopa Kohus selgelt kinnitanud, et võib eeldada, et emaettevõtja, kellele kuulub 100-protsendiline osalus tütarettevõtja kapitalis, mõjutab tegelikult otsustavalt viimase tegevust (eespool punktis 39 viidatud kohtuotsus AEG-Telefunken *vs.* komisjon, punkt 50).

45 Edaspidi rakendati niisugust lähenemist eespool punktis 44 viidatud kohtuotsusele järgnenud kohtuotsustes (Üldkohtu 1. aprilli 1993. aasta otsus kohtuasjas T-65/89: BPB Industries ja British Gypsum *vs.* komisjon, EKL 1993, lk II-389, punktid 149 ja 150; 14. mai 1998. aasta otsus kohtuasjas T-354/94: Stora Kopparbergs Bergslags *vs.* komisjon, EKL 1998, lk II-2111, punkt 80; 20. aprilli 1999. aasta otsus liidetud kohtuasjades T-305/94-T-307/94, T-313/94-T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94: Limburgse Vinyl Maatschappij jt *vs.* komisjon, EKL 1999, lk II-931, punktid 960, 961 ja 984; 30. septembri 2003. aasta otsus kohtuasjas T-203/01: Michelin *vs.* komisjon, EKL 2003, lk II-4071, punkt 290; 15. juuni 2005. aasta otsus liidetud kohtuasjades T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03: Tokai Carbon jt *vs.* komisjon, kohtulahendite kogumikus ei avaldata, punktid 58–60; 15. septembri 2005. aasta otsus kohtuasjas T-325/01: DaimlerChrysler *vs.* komisjon, EKL 2005, lk II-3319, punktid 219–221; 27. septembri 2006. aasta otsus kohtuasjas T-330/01: Akzo Nobel *vs.* komisjon, EKL 2006, lk II-3389, punktid 81–83; 27. septembri 2006. aasta otsus kohtuasjas T-314/01: Avebe *vs.* komisjon, EKL 2006, lk II-3085, punkt 136; 27. septembri 2006. aasta otsus kohtuasjas T-43/02: Jungbunzlauer *vs.* komisjon, EKL 2006, lk II-3435, punkt 125; 12. septembri 2007. aasta otsus kohtuasjas T-30/05: Prym ja Prym Consumer *vs.* komisjon, kohtulahendite kogumikus ei avaldata, punkt 146; 12. detsembri 2007. aasta otsus kohtuasjas T-112/05: Akzo Nobel jt *vs.* komisjon, EKL 2007, lk II-5049, punktid 60–62; 8. juuli 2008. aasta otsus kohtuasjas T-54/03: Lafarge *vs.* komisjon, kohtulahendite kogumikus ei avaldata, punktid 541–560; 8. oktoobri 2008. aasta otsus kohtuasjas T-69/04: Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik *vs.* komisjon, EKL 2008, lk II-2567, punktid 56–58; 30. aprilli 2009. aasta otsus kohtuasjas T-12/03: Itochu *vs.* komisjon, EKL 2009, lk II-883, punktid 49–51; 30. septembri 2009. aasta otsus kohtuasjas T-175/05: Akzo Nobel jt *vs.* komisjon, kohtulahendite kogumikus ei avaldata, punktid 91 ja 92, ning 30. septembri 2009. aasta otsus kohtuasjas T-161/05: Hoechst *vs.* komisjon, EKL 2009, lk II-3555, punkt 59).

46 Viimati nimetatud seisukohta, et niisugust lähenemist rakendati eespool punktis 39 viidatud kohtuotsusele AEG-Telefunken *vs.* komisjon järgnenud kohtuotsustes, ei sea kuidagi kahtluse alla hageja viide eespool punktis 41 osundatud kohtuotsusele ArcelorMittal Luxembourg *vs.* komisjon (EKL 2011, lk I-2239) tehtud kohtujuristi Y. Bot' ettepaneku punktile 198, sest olgu täpsustatud, et Euroopa Kohus ei järginud selles kohtuotsuses (punktid 95–100) kohtujuristi ettepaneku punktis 213 tehtud ettepanekuid.

47 Tagasi tuleb lükata argument, et emaettevõtjate vastutust ei ole võimalik ette näha, sest see põhineb ettevõtja mõistel, mis ise on ebatäpne ja pidevalt muutuv.

48 Nimelt see, et mõistet „ettevõtja" kohaldatakse majandustegevuse potentsiaalselt erinevatele läbiviimise vormidele, kuna väljakujunenud kohtupraktika kohaselt hõlmab ettevõtja liidu konkurentsiõiguse kontekstis igat majandustegevusega tegelevat üksust, sõltumata selle üksuse õiguslikust vormist ja rahastamise viisist, ja et selles kontekstis tuleb mõistet „ettevõtja" mõista majandusüksusena isegi siis, kui õiguslikust aspektist koosneb see majandusüksus mitmest füüsilisest või juriidilisest isikust (vt eespool punktis 41 viidatud 10. septembri 2009. aasta kohtuotsus Akzo Nobel jt *vs.* komisjon, punktid 54 ja 55 ning seal viidatud kohtupraktika), ei muuda kuidagi asjaolu, et mõiste „ettevõtja" kui majandusüksus on emaettevõtja ja tema 100-protsendilise tütarettevõtja suhete puhul täiesti kindlaks tehtud ja ettenähtav.

49 Lisaks ei riku õiguskindluse põhimõtet kuidagi see, et komisjon määrab karistuse ainult tütarettevõtjale, ainult emaettevõtjale või nendele mõlemale, arvestades, et see põhimõte nõuab, et õigusnormid oleksid selged ja täpsed, ning selle eesmärk on tagada olukordade ja õigussuhete ootuspärasus (Euroopa Kohtu 15. septembri 2005. aasta otsus kohtuasjas C-199/03: Iirimaa *vs.* komisjon, EKL 2005, lk I-8027, punkt 69).

50 Nimelt komisjoni õigus määrata karistus ühele ja/või teisele üksusele – tütarettevõtjale ja emaettevõtjale –, kes moodustavad ühe ettevõtja, kes on rikkunud ELTL artiklit 101 või EMP lepingu artiklit 53, tuleneb selgelt nende vastutuse solidaarsest laadist, mida meenutati eespool punktis 45 viidatud kohtupraktikas (vt selle kohta ka Euroopa Kohtu 2. oktoobri 2003. aasta otsus kohtuasjas C-196/99 P: Aristrain *vs.* komisjon, EKL 2003, lk I-11005, punkti 99 lõpp, ja eespool punktis 33 viidatud kohtuotsus Dansk Rørindustri jt *vs.* komisjon, punkti 118 lõpp).

51 Lõpuks, mis puudutab argumenti, et hageja karistamisel on jäetud tähelepanuta karistuste isiklikkuse põhimõte, mille kohaselt karistatakse iga isikut vaid tema enda teo eest, siis piisab, kui märkida, et selles argumendis ei arvestata emaettevõtja vastutuse alusega, milleks ei ole tema vastutus kolmanda isiku teo eest ilma, et ta ise rikkumise oleks toime pannud, vaid see on tema rikkumisest tekkiv isiklik vastutus.

52 Nimelt, nagu ka Euroopa Kohus on meenutanud, põhineb liidu konkurentsiõigus rikkumise toime pannud majandusüksuse isikliku vastutuse põhimõttel. Kui emaettevõtja kuulub sellesse majandusüksusesse, peetakse emaettevõtjat konkurentsiõiguse rikkumiste eest solidaarselt vastutavaks koos teiste juriidiliste isikutega, kes selle üksuse moodustavad. Isegi kui emaettevõtja otseselt rikkumises ei osale, mõjutab ta sellises olukorras otsustavalt rikkumises osalenud tütarettevõtjat või tütarettevõtjaid. Sellest tuleneb, et antud kontekstis ei saa emaettevõtja vastutust pidada vastutuseks ilma rikkumiseta (eespool punktis 41 viidatud 10. septembri 2009. aasta kohtuotsus Akzo Nobel jt *vs.* komisjon, punkt 77). Sellises olukorras pannakse emaettevõtja süüks rikkumine, mida peetakse tema enda toimepanduks (eespool punktis 40 viidatud kohtuotsus Metsä-Serla jt *vs.* komisjon, punkt 34, ja eespool punktis 45 viidatud kohtuotsus Schunk Kohlenstoff-Technik jt *vs.* komisjon, punkt 74).

53 Eespool esitatud kaalutlustest tuleneb, et hageja väidab vääralt, et vaidlustatud otsuses rikutakse süütegude ja karistuste seaduslikkuse, õiguskindluse ning karistuste isiklikkuse põhimõtteid. Järelikult tuleb esimese väite käesolev osa tagasi lükata.

Väite teine osa, mille kohaselt rikkusid hageja ärakuulamise tingimused EIÕK artiklis 6 ja harta artiklites 41 ja 47 sätestatud õigust õiglasele kohtumenetlusele ning ka erapooletuse nõuet

54 Esimese väite käesolevas osas väidab hageja sisuliselt, et komisjon rikkus tema õigust õiglasele kohtumenetlusele. Nimelt ei kuulanud teda ära „komisjoni kohtunikud", kuna ükski komisjoni liikmetest tema ärakuulamisel ei osalenud. Lisaks ei järgitud menetluse nii objektiivse kui ka subjektiivse erapooletuse nõuet.

55 Komisjon vastab, et ta ei ole kohus. See, et ükski komisjoni liige ärakuulamisel ei osalenud, ei riku kuidagi menetluse – mis on laadilt haldusmenetlus – norme. Erapooletuse nõude rikkumise argument on aga asjassepuutumatu, kuna see põhineb teesil, et komisjon on kohus. Lisaks leiab komisjon, kes ei eita selle nõude tema suhtes kohaldatavust, et ta täitis seda nõuet.

56 Kõigepealt tuleb tagasi lükata argument selle kohta, et hageja õigust õiglasele kohtumenetlusele rikuti sellega, et teda ei kuulanud ära „komisjoni kohtunikud".

57 Nimelt põhineb see argumentatsioon eeldusel, et komisjon on kohus EIÕK artikli 6 ja harta artikli 47 tähenduses. Kuid väljakujunenud kohtupraktikast nähtub, et komisjon ei ole kohus nende sätete tähenduses (Euroopa Kohtu 29. oktoobri 1980. aasta otsus liidetud kohtuasjades 209/78-215/78 ja 218/78: van Landewyck jt *vs.* komisjon, EKL 1980, lk 3125, punkt 81; Üldkohtu 14. mai 1998. aasta otsus kohtuasjas T-348/94: Enso Española *vs.* komisjon, EKL 1998, lk II-1875, punkt 56, ja eespool punktis 45 viidatud kohtuotsus Lafarge *vs.* komisjon, punkt 38).

58 Lisaks, mis puudutab täpsemalt asjaolu, et ükski komisjoni liige ei osalenud hageja ärakuulamisel, siis ei ole see niisugust laadi asjaolu, mis rikuks komisjonis läbiviidava haldusmenetluse norme.

59 Nii otsustas Euroopa Kohus asjas, milles hageja tugines just ärakuulamisel komisjoni liikmete puudumisele, et konkurentsiõigust puudutavas haldusmenetluses ei ole ühegi normiga vastuolus see, et komisjoni liikmeid, kes peavad vastu võtma trahve määrava otsuse, teavitatakse ärakuulamise tulemustest isikute poolt, keda komisjon on volitanud ärakuulamist läbi viima (Euroopa Kohtu 15. juuli 1970. aasta otsus kohtuasjas 44/69: Buchler *vs.* komisjon, EKL 1970, lk 733, punktid 19–23).

60 See lahendus, mis põhineb komisjonis toimuva menetluse haldus- ja mitte kohtumenetluslikul laadil, kehtestati komisjoni 25. juuli 1963. aasta määruse nr 99/63/EMÜ määruse nr 17 artikli 19 lõigetes 1 ja 2 ette nähtud ärakuulamiste kohta (EÜT L 127, lk 2268) ja täpsemalt selle artikli 9 lõike 1 kontekstis. See on endiselt nii komisjoni 7. aprill 2004. aasta määruse (EÜ) nr 773/2004, mis käsitleb [ELTL] artiklite [101] ja [102] kohaste menetluste teostamist komisjonis (ELT L 123, lk 18; ELT eriväljaanne 08/03, lk 81) ja täpsemalt selle artikli 14 lõike 1 kontekstis.

61 Eespool esitatud kaalutlustest tuleneb, et argument, mille kohaselt on rikutud õigust õiglasele kohtumenetlusele, kuna hagejat „ei kuulanud ära komisjoni kohtunikud", on põhjendamata.

62 Edasi tuleb uurida hageja argumenti, mille kohaselt ei ole järgitud menetluse nii objektiivse kui ka subjektiivse erapooletuse nõuet.

63 Esiteks väidab hageja, et komisjon rikkus objektiivse erapooletuse nõuet sellega, et ta võttis endale nii uurimise kui ka karistamise funktsiooni.

64 Olgu aga märgitud, et see argument, nagu selles kontekstis ka hageja viide Euroopa inimõiguste kohtu 11. juuni 2009. aasta kohtuotsusele nr 5242/04, Dubus S.A. *vs.* Prantsusmaa, põhineb jällegi vääral eeldusel, et komisjon on kohus EIÕK artikli 6 ja harta artikli 47 tähenduses.

65 Tõsi, nagu ka komisjon ise märkis, peab ta haldusmenetluses järgima liidu õiguse üldpõhimõtteid (vt Üldkohtu 15. märtsi 2000. aasta otsus liidetud kohtuasjades T-25/95, T-26/95, T-30/95-T-32/95, T-34/95-T-39/95, T-42/95-T-46/95, T-48/95, T-50/95-T-65/95, T-68/95-T-71/95, T-87/95, T-88/95,

T-103/95 ja T-104/95: Cimenteries CBR jt *vs.* komisjon, EKL 2000, lk II-491, punkt 718 ja seal viidatud kohtupraktika), mille hulka kuulub ka õigus õiglasele kohtumenetlusele, mis on sätestatud EIÕK artiklis 6 ja harta artiklis 47 ning mida väljendab ka väidetavalt rikutud erapooletuse nõue.

66 Kuid see, et komisjon haldusorganina täidab samal ajal nii ELTL artikli 101 rikkumiste uurimise kui ka nende eest karistamise funktsiooni, ei kujuta endast viidatud erapooletuse nõude rikkumist, kuna tema otsuseid kontrollib liidu kohus (vt selle kohta eespool punktis 57 viidatud Üldkohtu otsus Enso Española *vs.* komisjon, punktid 56–64, ja 11. märtsi 1999. aasta otsus kohtuasjas T-156/94: Aristrain *vs.* komisjon, EKL 1999, lk II-645, punktid 102 ja 103).

67 Asjaolu, et vaidlustatud otsus võeti vastu pärast seda, kui liidu kohus oli tühistanud esimese otsuse, et sea seda hinnangut mingil viisil kahtluse alla.

68 Teiseks väidab hageja, et komisjon rikkus enne vaidlustatud otsuse vastuvõtmisega lõppenud menetlust ja ka selle käigus oma käitumise ja avaldustega subjektiivse erapooletuse nõuet.

69 Hageja viitab esiteks konkurentsipoliitika eest vastutava komisjoni liikme teatud avaldustele seoses juhtumitega, milles tühistatud otsused tuli menetlusküsimuste tõttu „uuesti vastu võtta", teiseks komisjoni poolt käesoleva menetluse kirjeldamiseks kasutatud teatud väljenditele ning lõpuks vaidlustatud otsuse teatud väljenditele, millest nähtub, et viimati nimetatud otsus oli komisjoni jaoks vaid teatud „haldusformaalsus", mille negatiivne tulemus hageja suhtes oli väljaspool kahtlust.

70 Täpsemalt, isegi enne, kui algas vaidlusalune menetlus, ei teinud konkurentsipoliitika eest vastutav komisjoni liige oma varasemate juhtumite „uuesti vastuvõtmise" pressiteadetes saladust sellest, kuidas komisjon kavatseb kohelda ettevõtjaid, kelle õiguste rikkumise oli tuvastanud Euroopa Kohus. Ta märkis nimelt, et „ettevõtjad võivad seega olla kindlad, et nad ei pääse menetluse tõttu keelatud kokkulepete valdkonnas määratud trahvidest" ning „komisjon saadab selge signaali, et keelatud kokkuleppes osalejad ei pääse menetluse tõttu trahvidest". [mitteametlik tõlge]

71 Lisaks jätab käesoleva menetluse kirjeldamiseks kasutatud komisjoni sõnastus vähe kahtlust selle esmase eesmärgi ja ettenähtud tulemuse suhtes: vaidlustatud otsuse kohta väljastatud pressiteates märkis komisjon, et ta on hageja suhtes oma otsuse „uuesti vastu võtnud" ning kirjeldas vaidlustatud otsuses antud menetlust kui algse menetluse lihtsat „uuendamist", mitte kui uut menetlust.

72 Lõpuks, teise vastuväiteteatise eesmärk oli ka komisjoni enda sõnul adresseerida hagejale uus vastuväide tema isikliku osaluse kohta. See, et komisjon tundub olevat üllatunud, et hageja „kasutas" seda menetlust selleks, et vastata esimesele vastuväitele tema rolli kohta emaettevõtjana, tõendab, et antud menetlus ei olnud komisjoni jaoks „lihtne haldusformaalsus".

73 Olgu märgitud, et komisjoni kinnitus tema kindla otsuse kohta, et konkurentsivastaste kokkulepete pooled ei pääse menetluse tõttu liidu õiguses ette nähtud karistustest, ei väljenda kuidagi erapoolikut suhtumist, vaid lihtsalt kindlat tahet, mis on täielikult kooskõlas komisjoni ülesandega heastada iga üksikjuhu kaupa tuvastatud menetlusnormide rikkumised, et mitte nõrgestada liidu konkurentsiõiguse tõhusust.

74 Samuti ei väljendu erapoolik suhtumine kuidagi selles, kui komisjon uuendab menetluse kohast, kus tuvastati rikkumise esinemine. Selles küsimuses tuleneb kohtupraktikast, et liidu akti tühistamine ei mõjuta ilmtingimata selle ettevalmistavaid akte (vt Euroopa Kohtu 12. novembri 1998. aasta otsus kohtuasjas C-415/96: Hispaania *vs.* komisjon, EKL 1998, lk I-6993, punkt 32 ja seal viidatud kohtupraktika), sest tühistatud akti asendamise menetlust võib üldjuhul jätkata täpselt sellest kohast, kus tekkis tuvastatud õigusvastasus (Euroopa Kohtu 15. oktoobri 2002. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P ja C-254/99 P: Limburgse Vinyl Maatschappij jt *vs.* komisjon, EKL 2002, lk I-8375, punkt 73).

75 Käesolevas asjas tulenes õigusvastasus otsuse 2004/337 ja esimese vastuväiteteatise erinevusest, sest viidatud otsuses peeti hagejat esimest korda rikkumise eest vastutavaks ka selle täideviijana. Adresseerides hagejale uue vastuväiteteatise, milles tuvastati tema vastutus ka sellel alusel, heastas komisjon Euroopa Kohtu tuvastatud õigusvastasuse.

76 See, et komisjon märkis vaidlustatud otsuse kohta väljastatud pressiteate ingliskeelses versioonis, et ta on ühe otsuse „uuesti vastu võtnud" – kusjuures prantsuskeelne versioon mainib „uue otsuse vastuvõtmist" – ei tõenda kuidagi, et komisjon oli selle otsuse vastuvõtmisega lõppenud menetluses hageja suhtes erapoolik.

77 Hageja ei tõenda kuidagi, et komisjon nägi menetluse uuendamises „lihtsat haldusformaalsust" selles mõttes, et see institutsioon ei pööranud üldse tähelepanu hageja poolt selles menetluses esitatud tõenditele. Vastupidi on näha, et komisjon võttis vaidlustatud otsuse – milles on vähendatud ka hagejale määratud trahvi – vastu võistleva menetluse lõpus ja arvestades hageja esitatud tõendeid.

78 Kuna hageja kritiseerib komisjoni väidetavat eelarvamust tema suhtes, tuleb ka meenutada, et rikkumise esinemist tuleb hinnata ainult komisjoni kogutud tõendite põhjal. Kui haldusmenetluse lõpuks on tuvastatud rikkumise tegelik toimepanemine, ei saa tõend selle kohta, et komisjon väljendas selle menetluse jooksul enneaegselt oma veendumust, et rikkumine on aset leidnud, muuta olematuks tõendeid rikkumise enda kohta. Ainus asjassepuutuv küsimus, millele tuleb sisuliselt vastata, on see, kas rikkumine on tõendatud või mitte (eespool punktis 65 viidatud Üldkohtu otsus Cimenteries CBR jt *vs.* komisjon, punkt 726, ja 5. aprilli 2006. aasta otsus kohtuasjas T-279/02: Degussa *vs.* komisjon, EKL 2006, lk II-897, punkt 414).

79 Eelnevatest kaalutlustest järeldub, et erapooletuse nõude rikkumise argument tuleb tagasi lükata.

80 Kuna tühistamisnõude toetuseks esitatud esimese väite kõik osad on põhjendamata, tuleb see väide tagasi lükata.

81 Mis puudutab hagi edasist uurimist, siis tuleb märkida, et teine väide, mille kohaselt on rikutud karistuse määramise õiguse aegumist käsitavaid norme, siis saab see juba oma määratluselt puudutada ainult trahvi määramist, mitte aga rikkumise tuvastamist ennast (vt selle kohta Üldkohtu 6. oktoobri 2005. aasta otsus liidetud kohtuasjades T-22/02 ja T-23/02: Sumitomo Chemical ja Sumika Fine Chemicals *vs.* komisjon, EKL 2005, lk II-4065, punktid 40–64, ja 16. novembri 2006. aasta otsus kohtuasjas T-120/04: Peróxidos Orgánicos *vs.* komisjon, EKL 2006, lk II-4441, punkt 18). Edasi, teist väidet uuritakse pärast neid väiteid, milles vaidlustatakse vaidlustatud otsuse õiguspärasus rikkumise tuvastamise seisukohast.

82 Seda arvestades tuleb järgmisena uurida hagi kolmandat väidet.

Kolmas väide, mille kohaselt on rikutud võrdse kohtlemise põhimõtet

83 Hageja leiab, et võrreldes Storaga koheldi teda vaidlustatud otsuses ebavõrdselt. Erinevalt hagejast ei karistatud emaettevõtjana Storat, kes nagu hagejagi oli rikkumises osalenud tütarettevõtja emaettevõtja, kuigi Stora oli esimese vastuväiteteatise vastuvõtmise ajal – ja vastupidi hagejale on jätkuvalt – oma endise tütarettevõtja väikeaktsionär ning üks maailma paberituru liidritest.

84 Komisjon märgib, et Stora oli otsuse 2004/337 vastuvõtmise ajal erinevas olukorras kui hageja. Kuidas see ka ei oleks, ei saa ettevõtja vabaneda vastutusest konkurentsiõiguse alusel pelgalt seetõttu, et teisi ettevõtjaid koheldi erinevalt. Lõpuks, komisjonil on pärast seda, kui rikkumise toime pannud ettevõtja on kindlaks tehtud, kaalutlusõigus valida, kes on otsuse adressaadid ja trahvi maksjad.

85 Kohtupraktika kohaselt nõuab võrdse kohtlemise põhimõte, et sarnaseid olukordi ei koheldaks erinevalt ja et erinevaid olukordi ei koheldaks sarnaselt, välja arvatud juhul, kui niisugune kohtlemine on objektiivselt põhjendatud (Euroopa Kohtu 13. detsembri 1984. aasta otsus kohtuasjas 106/83: Sermide, EKL 1984, lk 4209, punkt 28, ja Üldkohtu 14. mai 1998. aasta otsus kohtuasjas T-311/94: BPB de Eendracht *vs.* komisjon, EKL 1998, lk II-1129, punkt 309).

86 Kõigepealt tuleb kohe märkida, et erinevalt hageja väidetust ei olnud tema ja Stora sarnases olukorras.

87 Nimelt, kuigi need äriühingud olid tõesti mõlemad rikkumises osalenud tütarettevõtjate emaettevõtjad ning selle asjaolu tõttu ka esimese vastuväiteteatise adressaadid, tuvastas komisjon siiski ainult kontserni Bolloré puhul, et emaettevõtja oli rikkumise eest vastutav ka täideviijana. Nii märkis komisjon otsuse 2004/337 põhjenduses 355 ja hiljem vaidlustatud otsuse põhjenduses 376, et esines tõendeid, mis viitasid hageja otsesele osalemisele rikkumises.

88 Need komisjoni poolt esile toodud asjaolud said vaid ainult toetada tõendeid hageja poolt oma tütarettevõtja otsustava mõjutamise kohta rikkumise perioodil ning seega tema vastutuse kohta emaettevõtjana, samas kui vastupidi, Stora osas märkis komisjon otsuse 2004/337 põhjenduses 360 ning hiljem vaidlustatud otsuse põhjenduses 31, et kontserni Stora tegevust isekopeeruva paberi tegevussektoris viis kuni 1992. aasta lõpuni läbi „otse" tütarettevõtja Stora Feldmühle AG ning alates 1993. aastast viidi see tegevus üle tütarettevõtja Stora Feldmühle AG uude tütarettevõtjasse.

89 Need komisjoni järeldused tõendavad piisavalt, et kontsernide Stora ja Bolloré emaettevõtjad ei olnud rikkumise perioodil sarnases olukorras ning seega ei riku võrdse kohtlemise põhimõtet rikkumise süükspanemine hagejale kui emaettevõtjale, samas kui Storat lõpuks sellena ei karistatud.

90 Eelmises punktis tuvastatut ei mõjuta asjaolu, et Stora oli ka pärast rikkumise perioodi – ja erinevalt hagejast on jätkuvalt – oma endise tütarettevõtja väikeaktsionär ning tegutses endiselt ülemaailmsel paberiturul.

91 Lisaks eespool esitatud piisavatele kaalutlustele tuleb märkida, et kontserni Bolloré puhul lõpetas rikkumises osalenud tütarettevõtja (Copigraph) 1999. aasta detsembris mis tahes tegevuse, olles seega otsuse 2004/337 vastuvõtmise ajal tõenäoliselt võimetu mis tahes trahvi maksma. Samas Stora tütarettevõtja, mis vahepeal võõrandati Mitsubishile, tegutses otsuse 2004/337 vastuvõtmise ajal täielikult edasi.

92 Need faktid, mis küll ei tõenda iseenesest, miks Storat 2001. aastal emaettevõtjana ei karistatud, nagu tehti hageja puhul, annavad siiski teavet otsuse 2004/337 vastuvõtmise tausta kohta ning selle kohta, et komisjoni otsuse tõhususe ja hagejale selle otsuse hoiatava mõju tagamiseks oli komisjonil konkreetselt vaja karistada pigem emaettevõtjat kui tütarettevõtjat, mis enam ei tegutsenud, samas kui Stora puhul sai sama eesmärgi saavutada tütarettevõtja kaudu.

93 Lõpuks tuleb igal juhul meenutada, et kui ettevõtja on oma käitumisega rikkunud ELTL artiklit 101, ei saa ta vabaneda kogu karistusest põhjusel, et teisele ettevõtjale trahvi ei määratud, kui liidu kohtul ei ole palutud tema olukorda käsitleda nagu käesolevas asjas (Euroopa Kohtu 31. märtsi 1993. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 ja C-125/85–C-129/85: Ahlström Osakeyhtiö jt *vs.* komisjon, punkt 197; Üldkohtu 5. detsembri 2006. aasta otsus kohtuasjas T-303/02: Westfalen Gassen Nederland *vs.* komisjon, EKL 2006, lk II-4567, punkt 141, ja 1. juuli 2008. aasta otsus kohtuasjas T-276/04: Compagnie maritime belge *vs.* komisjon, EKL 2008, lk II-1277, punkt 94).

94 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvesse võttes tuleb käesolev väide tagasi lükata.

Neljas väide, mis puudutab mõistliku tähtaja ületamist ja võimatust end kaitsta rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu

95 Hageja heidab komisjonile ette talle teise vastuväiteteatise saatmist ebamõistliku tähtaja jooksul, st enam kui 14 aastat pärast faktiliste asjaolude asetleidmist. Nii pika aja põhjustas asjaolu, et komisjon jättis esimese otsuse kehtima kuni selle tühistamiseni Euroopa Kohtu poolt.

96 Rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu ei saanud hageja end kaitsta vastuväite suhtes, mis puudutas tema vastutust Copigraphi emaettevõtjana. Nimelt pidi ta nüüd esimest korda end kaitsma Copigraphile etteheidetud faktiliste asjaolude sisulise õigsuse suhtes, st faktide suhtes, mille kohta ta ei pidanud esialgses menetluses oma seisukohta avaldama ning mille suhtes ta nagunii ei saanudki end viidatud menetluses kaitsta.

97 Aja möödumine takistas ka hagejal end kaitsmast vastuväite suhtes, mis puudutas tema isiklikku osalemist rikkumises.

98 Komisjon on seisukohal, et menetluste teineteisele järgnemine käesolevas asjas tõendab, et tähtaeg ei olnud üldse ebamõistlik. Ta meenutab, et trahvi määramise küsimuses rakendatakse mõistliku tähtaja põhimõtet aegumist käsitlevate normidega.

99 Viites 14 aasta pikkusele ajavahemikule jäetakse tähelepanuta esimene vastuväiteteatis ja otsus 2004/337. Lisaks ei saa arvesse võtta liidu kohtus läbi viidud menetluse kestust. Komisjonile ei saa ka ette heita otsuse 2004/337 „kehtivaks jätmist".

100 Argument, et rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu kahjustati hageja kaitseõigusi, ei ole tõendatud.

101 Mis puudutab hageja vastutust Copigraphi emaettevõtjana, siis ei erine teine vastuväiteteatis esimesest. Hageja oli seega 2000. aastal võimeline tagama selles küsimuses oma kaitse ning vaidlustama faktiliste asjaolude sisulise õigsuse, kui ta seda oleks soovinud. See, et ta seda ei teinud, oli tema kaitsetaktika vaba valiku tulemus. Asjaolu kohta, et hagejat kohe alguses menetlusse ei kaasatud, meenutab komisjon, et menetluse võistlev staadium algab vastuväiteteatise saatmisega, et ettevõtjaid ei ole õigust kontrollida ning et viis, kuidas ta oma uurimise läbi viib, ei saa oleneda iga ettevõtja konkreetsest olukorrast. Lisaks näitas hageja otsuse 2004/337 peale esitatud hagis oma võimet end sisuliselt kaitsta.

102 Hageja vastutuse osas isikliku osalemise eest rikkumises leiab komisjon, et ka hageja võimetus end kaitsta ei ole tõendatud. Vaidlustatud otsuses esitatud faktilised asjaolud on samad, mis esitati otsuses 2004/337 ning need olid hagejale teada. Kuigi hagejale oli teada antud tema vastutusest nii emaettevõtjana kui kartelli koosolekutel osalenud isikute tööandajana, ei vaidlustanud hageja faktiliste asjaolude sisulist õigsust siis, kui need töötajad töötasid veel tema heaks, tõstatades selle argumendi alles pärast nende lahkumist.

103 Olgu meenutatud, et mõistliku tähtaja põhimõtte kohaselt – mis on üks liidu õiguse üldpõhimõtteid ning sätestatud ka harta artikli 47 lõikes 2 – on komisjon kohustatud haldusmenetluse läbi viima mõistliku aja jooksul (vt selle kohta eespool punktis 74 viidatud 15. oktoobri 2002. aasta kohtuotsus Limburgse Vinyl Maatschappij jt *vs.* komisjon, punkt 179, ja Üldkohtu 30. septembri 2003. aasta otsus kohtuasjas T-196/01: Aristoteleio Panepistimio Thessalonikis *vs.* komisjon, EKL 2003, lk II-3987, punkt 229).

104 Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt tuleb haldusmenetluse pikkuse mõistlikkust hinnata nii, et eraldi arvestatakse iga asja asjaolusid ning eelkõige selle tausta, erinevaid läbitud menetlusstaadiume, asja keerukust ning selle olulisust erinevate huvitatud isikute jaoks (eespool punktis 74 viidatud 15. oktoobri 2002. aasta kohtuotsus Limburgse Vinyl Maatschappij jt *vs.* komisjon, punkt 187; Üldkohtu 16. septembri 1999. aasta otsus kohtuasjas T-182/96: Partex *vs.* komisjon, EKL 1999, lk II-2673, punkt 177, ja eespool punktis 103 viidatud kohtuotsus Aristoteleio Panepistimio Thessalonikis *vs.* komisjon, punkt 230).

105 Lisaks tuleb meelde tuletada, et isegi eeldusel, et mõistliku aja ületamine on tõendatud, ei õigusta see tingimata otsuse tühistamist. Konkurentsieeskirjade kohaldamise korral võib rikkumisi tuvastava otsuse puhul mõistliku aja ületamine olla tühistamise põhjus üksnes siis, kui on tõendatud, et kõnealuse põhimõtte rikkumine on kahjustanud asjassepuutuvate ettevõtjate kaitseõigusi. Peale selle

spetsiifilise olukorra ei ole otsuse tegemise kohustuse mõistliku aja jooksul täitmata jätmisel mingit mõju määruste nr 17 ja nr 1/2003 alusel toimuva haldusmenetluse õiguspärasusele (Euroopa Kohtu 17. detsembri 1998. aasta otsus kohtuasjas C-185/95 P: Baustahlgewebe *vs.* komisjon, EKL 1998, lk I-8417, punkt 49, ja 21. septembri 2006. aasta otsus kohtuasjas C-113/04 P: Technische Unie *vs.* komisjon, EKL 2006, lk I-8831, punktid 47 ja 48; Üldkohtu 18. juuni 2008. aasta otsus kohtuasjas T-410/03: Hoechst *vs.* komisjon, EKL 2008, lk II-881, punkt 227; vt ka kohtujurist J. Kokott'i ettepanek Euroopa Kohtu 25. oktoobri 2011. aasta otsusele C-110/10 P: Solvay *vs.* komisjon, EKL 2011, lk I-10439, punktid 95–106).

106 Käesolevas asjas väidab hageja sisuliselt, et komisjon ületas mõistlikku tähtaega ja rikkus tema kaitseõigusi sellega, et ta adresseeris talle teise vastuväiteteatise rohkem kui 14 aastat pärast uuritud rikkumise lõppu. Nimelt, kuna see vastuväiteteatis saadeti hilinemisega, võeti hagejalt konkreetne võimalus end kaitsta nii Copigraphi emaettevõtjana kui ka rikkumise täideviijana. Hageja märgib, et menetluse kestuse põhjustas peamiselt see, et komisjon võttis 2001. aasta detsembris vastu ja jättis tema poolt esitatud hagist hoolimata kehtivaks otsuse, mille Euroopa Kohus kaitseõiguste rikkumise tõttu hiljem tühistas eespool punktis 13 viidatud kohtuotsusega PAK.

107 Mis puudutab vastust küsimusele, kas käesolevas asjas peeti kinni mõistlikust tähtajast, siis tuleb kõigepealt meenutada, et haldusmenetluse kestuse mõistlikkust tuleb hinnata selle tausta ning erinevaid läbitud menetlusstaadiume arvestades (vt eespool punktis 104 viidatud kohtupraktika). Ainult 14 aasta pikkuse tähtaja arvessevõtmine, millele hageja viitab, jättes tähelepanuta asja tausta ja erinevad staadiumid, ei võimalda vastata küsimusele, kas komisjon järgis mõistliku tähtaja nõuet.

108 Käesolevas asjas adresseeriti esimene vastuväiteteatis hagejale 26. juulil 2000, ehk neli aastat ja kümme kuud pärast rikkumise lõppu ning kolm aastat ja kuus kuud pärast uurimise algust 1997. aasta jaanuaris. Otsus 2004/337 tehti aga aasta ja viis kuud pärast esimest vastuväiteteatist.

109 Tuleb asuda seisukohale, et need kestused ei ületanud mõistlikku aega, arvestades muu hulgas esialgsete kontrollide esemeks olevate ettevõtjate suurt arvu ja sellele järgnevat võistlevat menetlust. Lisaks, nagu märgib ka komisjon, ei ole hageja otsuse 2004/337 peale esitatud hagis ega käesolevas hagis väitnud, et komisjon rikkus selles menetlusstaadiumis mõistliku tähtaja nõuet.

110 Veel heidab hageja komisjonile ette tema haldusmenetlusse kaasamist liiga hilja, st hetkel, mil Copigraph oli juba nagunii teisele kontsernile võõrandatud. Seda argumenti analüüsitakse tagapool punktides 139–154.

111 Mis puudutab kohtuasjas T-109/02 esitatud hagiavalduse alusel algatatud kohtumenetlust, siis tuleb märkida, et komisjoni menetluse kestuse kindlaksmääramisel ei saa arvesse võtta ajavahemikku, mil liidu kohus kontrollis otsuse 2004/337 ja eespool punktis 10 viidatud kohtuotsuse Bolloré õiguspärasust (vt selle kohta eespool punktis 45 viidatud Üldkohtu otsus Limburgse Vinyl Maatschappij jt *vs.* komisjon, punkt 123, ja 25. juuni 2010. aasta otsus kohtuasjas T-66/01: Imperial Chemical Industries *vs.* komisjon, EKL 2010, lk II-2631, punkt 102). Lisaks märkis Euroopa Kohus selgelt eespool punktis 13 viidatud kohtuotsuses PAK (punktid 146–149), et menetluse kestus Üldkohtus ei ületanud mõistlikku aega.

112 Komisjon saatis hagejale teise vastuväiteteatise 15. septembril 2009 ehk 12 päeva pärast Euroopa Kohtu poolt otsuse 2004/337 tühistamist eespool punktis 13 viidatud kohtuotsusega PAK. Vaidlustatud otsus võeti seejärel vastu 23. juunil 2010 ehk natuke rohkem kui üheksa kuud pärast seda vastuväiteteatist. Ka sel juhul tuleb järeldada, et pärast otsuse 2004/337 tühistamist komisjoni läbi viidud haldusmenetluse kestus ei ületanud mõistlikku tähtaega.

113 Eespool esitatud kaalutlustest tuleneb, et rikkumise lõppemisest kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aega 14 aastat on võimalik seletada üksteisele järgnenud menetlusstaadiumidega, millest ükski ei ületa mõistlikku tähtaega.

114 Hageja on aga seisukohal, et mõistlikku tähtaega on ületatud. Arvestades nimelt iga isiku õigust, et liidu institutsioonid menetlevad tema juhtumit mõistliku aja jooksul (harta artikkel 47), ei olnud komisjonil õigust tema tegevust uurida ja teda karistada vastuväidete alusel, millest anti teada enam kui 14 aastat pärast faktiliste asjaolude asetleidmist. Hageja märgib, et selle ülipika kestuse põhjustas peamiselt see, et komisjon võttis 2001. aasta detsembris vastu ja jättis tema poolt esitatud hagist hoolimata kehtivaks otsuse, mille Euroopa Kohus kaitseõiguste rikkumise tõttu hiljem tühistas eespool punktis 13 viidatud kohtuotsusega PAK.

115 Kuna selles argumendis püüab hageja trahvi puudutavas osas – ja sõltumata isegi küsimusest, kas rikkumine on tuvastatud – vaidlustatud otsuse tühistamise saavutamiseks tugineda mõistliku tähtaja ületamisele, tuleb meenutada kohtupraktikat, mille kohaselt olenemata sellest, et mõistliku aja ületamine võib teatavatel tingimustel õigustada konkurentsieeskirjade rikkumist tuvastava otsuse tühistamist, ei kehti see juhul, kui vaidlustatakse otsuses määratud trahvide suurus, kuna komisjoni pädevust trahve määrata reguleerib normistik, millega on selleks kehtestatud aegumistähtaeg (Üldkohtu 19. märtsi 2003. aasta otsus kohtuasjas T-213/00: CMA CGM jt *vs.* komisjon, EKL 2003, lk II-913, punkt 321, ja eespool punktis 105 viidatud 18. juuni 2008. aasta kohtuotsus Hoechst *vs.* komisjon, punkt 220).

116 Nõukogu 26. novembri 1974. aasta määrus (EMÜ) nr 2988/74 Euroopa Majandusühenduse transpordi- ja konkurentsieeskirjades ettenähtud menetluste ja sundtäitmise rakendamise aegumistähtaegade kohta (EÜT L 319, lk 1; ELT eriväljaanne 07/01, lk 61) ja sellele konkurentsi valdkonnas järgnenud määrus nr 1/2003 kehtestavad täieliku normistiku, mis reguleerib üksikasjalikult tähtaegu, mille jooksul on komisjonil õigus õiguskindluse aluspõhimõtet kahjustamata määrata trahve ettevõtjatele, kelle suhtes viiakse läbi liidu konkurentsieeskirjade kohaldamise menetlus. Siinkohal on alust rõhutada, et liidu konkurentsieeskirjade kohaldamisel määratavate trahvide osas nähtub määruse nr 1/2003 artikli 25 lõikest 5 (varem määruse nr 2988/74 artikli 2 lõige 3), et aegumistähtaeg möödub kümne aasta jooksul, kui aegumistähtaja kulgemine on katkenud vastavalt määruse nr 1/2003 artikli 25 lõikele 3 (varem määruse nr 2988/74 artikli 2 lõige 1), mistõttu komisjon ei saa trahvide määramise otsusega lõputult viivitada, kuna vastasel juhul aegumistähtaeg möödub (eespool punktis 115 viidatud kohtuotsus CMA CGM jt *vs.* komisjon, punkt 324, ja eespool punktis 105 viidatud 18. juuni 2008. aasta kohtuotsus Hoechst *vs.* komisjon, punkt 223).

117 Kõnealuse normistiku olemasolu tõttu tuleb tagasi lükata kõik argumendid, mis on seotud komisjoni kohustusega teostada trahvide määramise pädevust mõistliku aja jooksul (eespool punktis 115 viidatud kohtuotsus CMA CGM jt *vs.* komisjon, punkt 324; ja eespool punktis 105 viidatud 18. juuni 2008. aasta kohtuotsus Hoechst *vs.* komisjon, punkt 224; vt selle kohta ka Euroopa Kohtu 14. juuli 1972. aasta otsus kohtuasjas 52/69: Geigy *vs.* komisjon, EKL 1972, lk 787, punktid 20–22, ja eespool punktis 38 viidatud kohtuotsus Imperial Chemical Industries *vs.* komisjon, punktid 46–49).

118 Sellest tuleneb, et see argument tuleb tagasi lükata niivõrd, kui hageja tugineb trahvi puudutavas osas – ja sõltumata küsimusest, kas rikkumine on tuvastatud – vaidlustatud otsuse tühistamise saavutamiseks mõistliku tähtaja ületamisele.

119 Kuivõrd hageja tugineb trahvi puudutavas osas – ja sõltumata küsimusest, kas rikkumine on tuvastatud – vaidlustatud otsuse tühistamise saavutamiseks mõistliku tähtaja ületamisele, isegi kui tema kaitseõigusi rikutud ei ole, tuleb märkida, et vastavalt eespool punktis 105 meenutatud väljakujunenud kohtupraktikale saab ühenduse konkurentsieeskirjade rikkumist tuvastava otsuse puhul mõistliku aja ületamine olla tühistamise põhjus üksnes siis, kui on tõendatud, et kõnealuse põhimõtte rikkumine on kahjustanud ettevõtjate kaitseõigusi. Peale selle spetsiifilise olukorra ei ole mõistliku aja jooksul otsuse tegemise kohustuse täitmata jätmisel mingit mõju määruse nr 17 ja määruse nr 1/2003 alusel toimuva haldusmenetluse õiguspärasusele.

120 Edasi, mis puudutab komisjonile tehtud etteheidet, et ta jättis otsuse 2004/337 kehtivaks hoolimata selle otsuse peale esitatud hagist, siis piisab, kui meenutada esiteks, et vastavalt ELTL artiklile 278 „Euroopa Liidu Kohtusse hagi esitamine ei peata õigusakti toimet” ning teiseks, et akti kehtivust

eeldatakse seni, kuni seda ei ole tühistatud (vt selle kohta Euroopa Kohtu 8. juuli 1999. aasta otsus kohtuasjas C-227/92 P: Hoechst *vs.* komisjon, EKL 1999, lk I-4443, punkt 69, ja 12. veebruari 2008. aasta otsus kohtuasjas C-199/06: CELF ja ministre de la Culture et de la Communication, EKL 2008, lk I-469, punkt 60).

121 Mis puudutab komisjoni õigust menetlus uuendada pärast otsuse 2004/337 tühistamist eespool punktis 13 viidatud kohtuotsusega PAK, siis tuleb meenutada, et ELTL artikli 266 kohaldamisel nõutakse institutsioonilt, kelle õigusakt on tunnistatud tühiseks, kohtuotsuse täitmiseks vajalike meetmete võtmist.

122 Eespool punktis 13 viidatud kohtuotsuses PAK otsustas Euroopa Kohus pärast seda, kui ta oli märkinud, millises rollis ettevõtjale väidetavaid asjaolusid ette heidetakse (kohtuotsuse punkt 39), et hageja ei saanud esimese vastuväiteteatise põhjal ette näha, et komisjon kavatses talle otsuses 2004/337 rikkumise süüks panna ka tema isikliku ja otsese osalemise tõttu kartelli tegevuses (kohtuotsuse punkt 40).

123 Euroopa Kohus ei otsustanud ette ära küsimust, kas hagejal on edaspidi võimatu end kaitsta. Ta märkis ainult, et asjaolu, et vaidlustatud otsuses lähtuti hageja vastutusest tema rikkumises osalemise eest Copigraphi emaettevõtjana lisaks selle emaettevõtja isiklikule osalemisele, ei välista võimalust, et kõnealune otsus põhineb tegevusel, mille osas hagejal ei olnud võimalik oma kaitset tagada (kohtuotsuse punkt 44).

124 Eespool esitatust nähtub, et Euroopa Kohtu hinnangud ei keelanud komisjonil eespool punktis 13 viidatud kohtuotsuse PAK täitmise meetmena adresseerida hagejale uut vastuväiteteatist, esitades talle vastuväiteid mitte ainult kui Copigraphi emaettevõtjale, vaid ka kui rikkumise täideviijale.

125 Erinevalt hageja väidetust ei üritanud komisjon nii toimides heastada Euroopa Kohtu tuvastatud kaitseõiguste rikkumist puhtalt formaalse meetme vastuvõtmisega.

126 Vastupidi, teise vastuväiteteatisega, mille hagejale saatmisega esitas komisjon talle vastuväiteid mitte ainult kui Copigraphi emaettevõtjale, vaid ka kui rikkumise täideviijale, täitis komisjon eespool punktis 13 viidatud kohtuotsust PAK, algatades uue võistleva menetluse, mis andis hagejale võimaluse end kaitsta kõigi vastuväidete suhtes.

127 Vastata tuleb aga küsimusele, kas hagejal – nagu ta väitis vastuses teisele vastuväiteteatisele ja seejärel käesoleva asja hagis – oli kuni selle vastuväiteteatiseni kulunud aja tõttu võimatu end kaitsta selles esitatud vastuväidete suhtes.

128 Nimelt tuleb sellises olukorras ja arvestades, et tõendamiskoormis on hagejal (vt selle kohta eespool punktis 105 viidatud kohtuotsus Technische Unie *vs.* komisjon, punkt 61), järeldada, et vaidlustatud otsuse vastuvõtmine toimus tema kaitseõigusi rikkudes.

129 Seega tuleb uurida hageja vastuväidet, mis puudutab tema võimatust end kaitsta rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu, esiteks talle kui Copigraphi emaettevõtjale rikkumise süükspanemise seisukohast ja edasi talle kui täideviijale rikkumise süükspanemise seisukohast.

130 Kõigepealt, mis puudutab rikkumise süükspanemist hagejale Copigraphi emaettevõtjana, siis väidab hageja, et ta ei ole võimeline end enam kaitsma. Nimelt, kuna komisjoni vastuväited Copigraphi tegevusele saadeti esimese vastuväiteteatisega otse sellele äriühingule, ei pidanud hageja ise nendele vastama. Ta kaitses end ainult nende asjaolude suhtes, mis puudutasid tema vastutust emaettevõtjana, st tema tegevust Copigraphi kontrolliva üksusena. Kuid hageja peab teise vastuväiteteatise ainsa adressaadina nüüd end kaitsma ka Copigraphi tegevust puudutavate vastuväidete suhtes, mis on möödunud aja tõttu aga praktiliselt võimatu.

131 Hageja lisab, et igal juhul oli tal komisjoni tegevusetuse tõttu esimese haldusmenetluse läbiviimisel võimatu end selles menetluses kaitsta Copigraphi tegevuse suhtes. Seda enam on see võimatu praegu.

132 Esiteks, mis puudutab argumenti, et hageja ei pidanud esimeses haldusmenetluses andma vastust Copigraphi tegevuse suhtes, siis tuleb meenutada, et esimene vastuväiteteatis saadeti nii hagejale kui ka Copigraphile ning kuna need äriühingud moodustasid ühe majandusüksuse, oli Copigraphile ette heidetud tegevus sama, mis hagejale etteheidetud tegevus, arvestades, et viimasele pandi süüks rikkumist, mida peeti tema enda toimepanduks (vt eespool punkt 52).

133 Asjaolu, et esimene vastuväiteteatis käsitas hagejale rikkumise süükspanemist ja rikkumisega seotud faktiliste asjaolude endi kirjeldust eraldi osades, annab lihtsalt tunnistust sellest, et hagejale rikkumise süükspanemise küsimus nõudis konkreetsemaid selgitusi. Kuid nagu märkis komisjon, lisandusid need selgitused lihtsalt rikkumisega seotud faktiliste asjaolude kirjeldusele, ilma neid emaettevõtjat puudutavas osas asendamata. Nii ei olnud need selgitused eraldiseisvad vastuväited võrreldes teise, ainult tütarettevõtjale esitatud vastuväitega, nagu väidab hageja. Need ei luba hagejal järeldada, et rikkumisega seotud faktiliste asjaolude kirjeldus teda ei puudutanud.

134 Hageja vaidleb vastu, et komisjoni seisukoht on „pahatahtlik, sest loogiliselt ei saa nõuda, et äriühing, kes vaidlustab teise äriühingu üle kontrolli teostamise, võtaks oma kaitses endale vastutust viimati nimetatud äriühingu tegevuse eest”.

135 Tuleb märkida, et selles argumendis jäetakse tähelepanuta kohtupraktika emaettevõtjate isikliku vastutuse osas juhul, kui nad moodustavad tütarettevõtjatega ühe majandusüksuse, kuigi see kohtupraktika oli faktiliste asjaolude asetleidmise ajal juba välja kujunenud. Pealegi ei ole iseenesest vastuoluline see, kui lisaks tuginemisele kaitsele, mis põhineb sellel, et ema- ja tütarettevõtja ei moodusta üht majandusüksust, tuginetakse teise võimalusena kaitsele, milles vaidlustatakse rikkumise faktilised asjaolud.

136 Lõpuks tuleb tagasi lükata vastuväite osa, milles viidatakse sellele, et õiguspäraselt ei saa nõuda, et emaettevõtja, kes väidab, et tal puudus kontroll oma tütarettevõtja üle, käsutuses oleksid samal ajal tõendid, mis võimaldavad tal end kaitsta tütarettevõtja toime pandud tegude seisukohast.

137 Nimelt emaettevõtja kas tegelikult ei kontrolli tütarettevõtjat, ja sel juhul emaettevõtja vastutuse küsimus ei tõusetugi, mistõttu on talle vähetähtis end kaitsta tütarettevõtja tegevuse seisukohast, või siis ta kontrollib teda, ning siis peab emaettevõtja igal juhul hoolt kandma selle eest, et tema arhiivis või muul viisil oleksid kättesaadavad kõik tõendid, mis võimaldavad tal end kaitsta tema isikliku vastutusele võtmise korral emaettevõtjana, kes moodustab tütarettevõtjaga ühe majandusüksuse (vt selle kohta eespool punktis 45 viidatud 30. septembri 2009. aasta otsus Hoechst *vs.* komisjon, punkt 171).

138 Eespool esitatud kaalutlustest tuleneb, et tagasi tuleb lükata hageja argument selle kohta, et teda ei puudutanud esimeses vastuväiteteatises viidatud tõendid rikkumistega seotud faktide kohta.

139 Teiseks tuleb uurida argumenti, mille kohaselt oli hagejal igal juhul esimesest haldusmenetlusest alates ja komisjoni tegevusetuse tõttu selle menetluse läbiviimisel võimatu end kaitsta Copigraphile etteheidetud faktiliste asjaolude vastu.

140 Hageja väidab, et komisjon kaasas ta sellesse haldusmenetlusse liiga hilja, pärast seda, kui ta oli osaluse Copigraphis koos kõigi arhiivimaterjalidega 1998. aasta novembris võõrandanud kolmandale isikule, ning pärast seda, kui Copigraph oli tegevuse lõpetanud. Seetõttu oli tal esimesest haldusmenetlusest alates võimatu end kaitsta Copigraphi toime pandud rikkumise asjaolude vastu. Seda enam on ta seda võimetu tegema praegu.

141 Hageja heidab komisjonile ette seda, et erinevalt teistest selles asjas karistatud ettevõtjatest jäeti ta menetluse käigus tähelepanuta, kuigi komisjoni valduses oli algusest peale kogu teave tema ja Copigraphi suhete kohta. Seetõttu koheldi hagejat ebasoodsamalt võrreldes teiste ettevõtjatega, kelle suhtes oli alustatud menetlust.

142 Olgu meenutatud, et komisjonis läbiviidav haldusmenetlus konkurentsiasjades jaguneb kaheks eraldiseisvaks ja üksteisele järgnevaks staadiumiks, millel mõlemal on oma sisemine loogika – nendeks staadiumideks on esiteks eeluurimise staadium ja teiseks võistleva menetluse staadium. Eeluurimise staadium, milles komisjon teostab määruses nr 17 ja seejärel määruses nr 1/2003 sätestatud uurimispädevust ja mis kestab kuni vastuväiteteatise vastuvõtmiseni, peab võimaldama komisjonil koguda kokku kõik asjassepuutuvad tõendid võimaliku konkurentsieeskirjade rikkumise asetleidmise kohta ja võtta esialgne seisukoht menetluse suuna ja edasise kulgemise kohta. Ent võistlev staadium, mis kestab vastuväiteteatise esitamisest kuni lõpliku otsuse vastuvõtmiseni, peab võimaldama komisjonil teha süükspandava rikkumise kohta lõplik otsus (vt selle kohta eespool punktis 74 viidatud kohtuotsus Limburgse Vinyl Maatschappij jt *vs.* komisjon, punktid 181–183, ja 21. septembri 2006. aasta otsus kohtuasjas C-105/04 P: Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied *vs.* komisjon, EKL 2006, lk I-8725, punkt 38; Üldkohtu 8. juuli 2008. aasta otsus kohtuasjas T-99/04: AC-Treuhand *vs.* komisjon, EKL 2008, lk II-1501, punkt 47).

143 Alles haldusmenetluse võistleva staadiumi alguses teavitatakse asjassepuutuvat ettevõtjat vastuväiteteatise kaudu kõikidest olulistest tõenditest, millele komisjon selles menetluse staadiumis tugineb, ja sellest, et sellel ettevõtjal on toimikule juurdepääsu õigus, et tagada tema kaitseõiguste tõhus kasutamine (vt selle kohta eespool punktis 74 viidatud Euroopa Kohtu otsus Limburgse Vinyl Maatschappij jt *vs.* komisjon, punktid 315 ja 316; eespool punktis 142 viidatud kohtuotsus Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied *vs.* komisjon, punkt 47, ja 25. jaanuari 2007. aasta otsus kohtuasjas C-407/04 P: Dalmine *vs.* komisjon, EKL 2007, lk I-829, punkt 59).

144 Sellest tuleneb, et eeluurimise staadiumi eesmärk ei ole mitte võimaldada ettevõtjatel end kaitsta, vaid võimaldada komisjonil koguda kokku kõik vajalikud tõendid, ning et sellel institutsioonil on vabadus valida, mil viisil ta oma uurimist läbi viib ja kogub teavet ettevõtjatelt, kelle valduses võib tema arvates olla kasulikku informatsiooni. Komisjon ei ole eeluurimise käigus kohustatud esitama teabenõudeid või samu küsimusi kõikidele ettevõtjatele, kelle osas ta kahtlustab rikkumises osalemist. Nimelt tuleb märkida, et selline kohustus kahjustaks komisjoni tegevusvabadust konkurentsiasjade uurimisel ning seetõttu ka uurimise tõhusust (vt selle kohta Euroopa Kohtu 8. juuli 2004. aasta otsus kohtuasjas T-48/00: Corus UK *vs.* komisjon, EKL 2004, lk II-2325, punkt 212).

145 Mõistliku tähtaja järgimise osas otsustas Euroopa Kohus sisuliselt, et kaitseõiguste tõhusa kasutamise võimaliku kahjustamise allika hindamine ei tohi piirduda haldusmenetluse võistleva etapiga, vaid peab hõlmama kogu menetlust ja selle kogu kestust (vt selle kohta eespool punktis 142 viidatud kohtuotsus Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied *vs.* komisjon, punktid 49 ja 50; eespool punktis 105 viidatud kohtuotsus Technische Unie *vs.* komisjon, punktid 54 ja 55, ning 29. septembri 2011. aasta otsus kohtuasjas C-521/09 P: Elf Aquitaine *vs.* komisjon, EKL 2011, lk I-8947, punkt 118).

146 Sarnased kaalutlused on analoogia alusel kohaldatavad ka küsimuses, kas ja millises ulatuses on komisjon kohustatud puudutatud üksusele andma teatud teavet uurimise eseme ja eesmärgi kohta alates eeluurimise staadiumist, mis võimaldaks nimetatud üksusel ennast menetluse võistlevas staadiumis tõhusalt kaitsta (eespool punktis 145 viidatud kohtuotsus Elf Aquitaine *vs.* komisjon, punkt 119).

147 See ei tähenda siiski, et komisjon peab juba enne konkreetse üksuse suhtes esimese meetme võtmist igal juhul teavitama seda üksust liidu konkurentsiõigusest tulenevate menetlustoimingute või menetluse algatamise pelgast võimalusest (vt eespool punktis 145 viidatud kohtuotsus Elf Aquitaine *vs.* komisjon, punkt 120 ja seal viidatud kohtupraktika).

148 Lisaks on Euroopa Kohus juba asunud seisukohale, et isikliku vastutuse põhimõttega ei ole vastuolus, et komisjon kavatseb kõigepealt karistada konkurentsieeskirjade rikkumise toimepanijast äriühingut ja seejärel uurida, kas rikkumise saab süüks panna tema emaettevõtjale (vt Euroopa Kohtu 24. septembri

2009. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P ja C-137/07 P: Erste Group Bank jt *vs.* komisjon, EKL 2009, lk I-8681, punkt 82, ja eespool punktis 145 viidatud kohtuotsus Elf Aquitaine *vs.* komisjon, punkt 121).

149 Kuivõrd vastuväiteteatise adressaat saab tegelikult esitada oma seisukoha võistlevas haldusmenetluses nende faktide ja asjaolude tegelikkusele vastavuse ja asjakohasuse kohta, millele komisjon viitab, ei pea vastupidi hageja väidetule komisjon põhimõtteliselt uurimismeetmest sellele adressaadile teatama enne vastuväiteteatise saatmist (eespool punktis 145 viidatud kohtuotsus Elf Aquitaine *vs.* komisjon, punkt 122).

150 Sellest tuleneb, et vastupidi hageja väidetule ei olnud komisjonil kohustust teda menetlusse kaasata varem, kui ta seda esimeses haldusmenetluses tegi.

151 Igal juhul ei põhjendanud hageja – kes oli saanud komisjoni toimikuga tutvuda – Üldkohtus oma argumenti, et sellel institutsioonil oli algusest peale kogu teave tema suhete kohta Copigraphiga. Kuigi Üldkohtu ülesanne ei ole asendada hagejat tõendite hankimisel, mis on viimase kohustus, tuleb märkida, et ainus Üldkohtule esitatud tõend, mis tõendab komisjoni teavet Copigraphi ja hageja suhete kohta, andes sellele konkreetse kuupäeva, ei ole dokument 1996. aastast või 1997. aastast, vaid näib olevat Copigraphi 10. veebruari 2000. aasta vastus 20. detsembri 1999. aasta informatsiooninõudele. See informatsiooninõue järgnes vahetult komisjonile AWA 9. detsembri 1999. aasta kirjaga edastatud teabele, et see äriühing omandas osaluse Copigraphis alles 1998. aasta novembris. Komisjon nõudis seega otse Copigraphilt teavet tema tegevuse kohta enne viidatud omandamist. Copigraph teavitas komisjoni oma suhetest hagejaga mainitud vastuse esimeses lõigus. Just selle 2000. aasta veebruaris edastatud teabe tõttu – mida on peaaegu sõna-sõnalt korratud esimeses vastuväiteteatises – saadeti see vastuväiteteatis hagejale kui emaettevõtjale.

152 Tagasi tuleb lükata argument, et hageja võõrandas osaluse Copigraphis koos tema arhiivimaterjalidega, mistõttu ei olnud tal enam võimalik end kaitsta. Nimelt oli esiteks hageja kohustus tagada, et Copigraphi müümisel jäävad talle kättesaadavaks tema enda raamatupidamisdokumentides või arhiivis või mis tahes muul moel, näiteks õiguse teel tutvuda üleantud arhiivimaterjaliga, tõendid, mis võimaldavad tal taas esitada oma tütarettevõtja tegevust, et tal oleks vajalikud tõendid enda kohtu- või haldusmenetluses kaitsmiseks (vt selle kohta eespool punktis 45 viidatud 30. septembri 2009. aasta kohtuotsus Hoechst *vs.* komisjon, punkt 171). Teiseks tähendaks selle argumendiga nõustumine, et kahtluse alla seataks komisjoni õigus menetleda emaettevõtja tegevust pärast tütarettevõtja müüki.

153 Eespool esitatud kaalutlustest tuleneb hageja argumendi osas, mille kohaselt ta ei saanud end tegelikult kaitsta teises haldusmenetluses tema kui Copigraphi emaettevõtja vastutuse suhtes, et see võimetus ei tulenenud mingil juhul rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud ajast või komisjoni vigadest, vaid ainult hagejast endast sõltuvatest asjaoludest.

154 Lisaks, teise võimalusea tuleb märkida, et argument, mille kohaselt ei saanud hageja end esimeses haldusmenetluses rikkumisega seotud faktiliste asjaolude suhtes kaitsta, ei ole veenev. Nimelt ei vaidle hageja vastu sellele, et ta ei esitanud seda argumenti kohtuasjas T-109/02 esitatud hagiavalduses. Kui sellel argumendil oleks mingitki alust, ei oleks hageja kindlasti jätnud kasutamata võimalust sellele tugineda oma hagis otsuse 2004/337 peale. Lisaks kaitses hageja end selles hagis tegelikult rikkumisega seotud faktiliste asjaolude endi suhtes, sest ta vaidlustas rikkumise kestuse ja väitis, et Copigraphil oli kartellis vaid käsutäitja roll.

155 Kokkuvõttes tuleb tagasi lükata argument, mille kohaselt ei saanud hageja end teises haldusmenetluses kaitsta tema kui Copigraphi emaettevõtja vastutuse suhtes rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu.

156 Edasi tuleb kontrollida hageja argumenti, et rikkumise talle süükspanemise osas rikkumise täideviijana ei olnud ta samuti võimeline end kaitsma rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu.

157 Selles küsimuses tuleb kõigepealt märkida, et teises vastuväiteteatises esitatud asjaolud, millele komisjon tugines vaidlustatud otsuses hageja rikkumise süükspanemisel täideviijana, on seotud ainult hageja töötajate osalemisega kartelli koosolekutel (vt teise vastuväiteteatise punkt 376 ja vaidlustatud otsuse põhjendus 376). Nagu nähtub vaidlustatud otsuse põhjendusest 377, ei põhine komisjoni seisukoht absoluutselt hageja liitumisel Association of European Manufacturers of Carbonless Paper'iga (Isekopeeruva paberi Euroopa tootjate liit, AEMCP), kes oli rikkumisega seotud.

158 Komisjon tugines seega tõendina hageja otsese osaluse kohta rikkumises asjaolule, et tema kaks töötajat, V. (hageja Thonon-les-Bains paberitehase direktor ja hageja osakonna „Papiers spéciaux" juhataja) ja tema alluv B. (hageja Thonon-les-Bains paberitehases müügiga tegelev isik) osalesid kartelli koosolekutel.

159 Olgu mainitud, et hagiavalduses ei vaidlusta hageja nende kahe isiku tema töötajaks olemist ega nende poolt tegelikult kartelli koosolekutel osalemist. Käesolevas kohtuasjas ei ole hagiavalduses ega repliigis esitatud ühtegi väidet ega argumenti komisjoni rikkumise kohta selles küsimuses. Kõige enam tugines hageja kohtuistungil ühele B. ütlusele, mille kohaselt hakkas ta hagejas tööle alles alates 1995. aasta veebruarist. Tuleb märkida, et see uus argument, mille hiline esitamine ei ole kuidagi põhjendatud, on vastavalt Üldkohtu artikli 48 lõikele 2 vastuvõetamatu. Lisaks ei toeta seda argumenti ükski hageja personaliregistrist pärit tõend, olles ka vastuolus Copigraphi 10. veebruari 2000. aasta vastusega 20. detsembri 1999. aasta vastuväiteteatisele, mille kohaselt täitis viidatud isik hagejas müügiga seotud kohustusi alates 1994. aastast.

160 Hageja piirdub seega sisuliselt tuginemisega tema kaitseõiguste rikkumisele seetõttu, et komisjon väitis alles teises vastuväiteteatises, et need kaks isikut tegutsesid hageja esindajana. Kuna aga need kaks töötajat on kontsernist Bolloré lahkunud ning hagejal ei ole mingit seost nende praeguse tegevusega, on komisjoni selle uue vastuväite küsimuses liiga hilja neilt ütlusi saada või arhiive uurida.

161 Hageja järeldab sellest, et rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aeg võttis talt võimaluse end kaitsta rikkumises otseselt osalemise suhtes, mida talle teises vastuväiteteatises süüks pandi.

162 Oma seisukoha näitlikustamiseks esitab hageja loetelu teabest ja dokumentidest, mida ta tema väitel ei oleks jätnud kaitse eesmärgil oma kahelt töötajalt välja nõudmata või arhiivist välja otsimata, kui talle oleks õigeaegselt süüks pandud tegutsemist rikkumise täideviijana.

163 Komisjoni esitatud vastuväidete uudsus, mida hageja esile tõstab, on siiski suhteline.

164 Loomulikult on tõsi, et alles teises vastuväiteteatises pani komisjon hagejale vorminõuete kohaselt rikkumist süüks täideviijana.

165 Kuid olenemata sellest, et otsus 2004/337 tühistati hageja kaitseõiguste rikkumise tõttu, teadis hageja faktiliselt siiski sel ajal, et komisjon paneb talle rikkumist süüks ka täideviijana, kuna hageja töötajad V. ja B. osalesid kartelli koosolekutel. Seega ei saanud hageja komisjoni seisukohast teada mitte 2009. aastal, vaid 2001. aastal.

166 Seda asjaolu arvestades ei saa hageja komisjoni poolt kohtuasjas T-109/02 esitatud kostja vastuse sõnastuse alusel sisuliselt väita, et talle rikkumise süükspanemine rikkumise täideviijana oli 2009. aastal tema jaoks uus vastuväide. Nimelt, olenemata argumentidest, mis komisjon esitas Üldkohtule kohtuasjas T-109/02, on vaieldamatu, et rikkumise süükspanemine rikkumise täideviijana oli ära märgitud otsuses 2004/337. See on ka põhjus, miks hageja esitas hagi kohtuasjas T-109/02 ning miks sai Üldkohus eespool punktis 10 viidatud kohtuotsuses Bolloré, ja Euroopa Kohus eespool punktis 13 viidatud kohtuotsuses PAK seda fakti vaid kinnitada.

167 Samadel põhjustel ei saa hageja ka argumendina kasutada seda, et ärakuulamise eest vastutav komisjoni ametnik märkis ühes 13. jaanuari 2010. aasta kirjas, et teine vastuväiteteatis sisaldab „täiesti uut vastuväidet faktiliste asjaolude kohta, mis leidsid aset enam kui 15 aasta tagasi". Lisaks tuleb märkida kõnealust kirja selle konteksti asetades, et tegemist oli vaid vastusega hageja taotlusele seoses

täiendava tähtajaga teisele vastuväiteteatisele vastamiseks, kusjuures selles taotluses väitis ka hageja ise, et tegemist on „täiesti" uue vastuväitega ning et faktilised asjaolud leidsid aset enam kui 15 aastat tagasi. Samuti tuleb märkida – et ei oleks mingit kahtlust ärakuulamise eest vastutava ametniku seisukoha osas –, et nimetatud ametnik kinnitas oma lõpparuandes sõnaselgelt, et „vastuväitest [hageja] otsese osaluse kohta anti talle teada otsusega 2004/337". [mitteametlik tõlge]

168 Lõpuks, ja minnes isegi kaugemale eelmistest kaalutlustest, tuleb märkida, et alates esimesest vastuväiteteatisest oli komisjon faktilised asjaolud, millest nähtus V. ja B. osalemine kartelli koosolekutel, välja toonud juba rikkumise tuvastamiseks, mis pandi süüks Copigraphile ja hagejale Copigraphi emaettevõtjana. Teisisõnu oli komisjon need faktilised asjaolud edastanud hagejale alates esimesest vastuväiteteatisest, vaatamata sellele, et hagejat peeti silmas üksnes Copigraphi emaettevõtjana.

169 Arvestades eespool punktides 163–168 esitatud kaalutlusi tuleb asuda seisukohale, et ükski faktiline asjaolu, mille alusel teises vastuväiteteatises rikkumine hagejale täideviijana süüks pandi, ei olnud 2009. aastal uus asjaolu ja veelgi vähem uus asjaolu, mille suhtes hagejalt võeti võimalus end kaitsta rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu.

170 Seda järeldust ei sea kahtluse alla hageja argument, mis seisneb selles, et repliigis esitatakse selleks, et tõendada tema kaitseõiguste kahjustamist aja möödumise tõttu, loetelu teabest ja dokumentidest, mida ta tema väitel ei oleks jätnud kaitse eesmärgil oma kahelt töötajalt välja nõudmata või arhiivist välja otsimata, kui talle oleks õigeaegselt süüks pandud tegutsemist rikkumise täideviijana.

171 See argument põhineb nimelt teesil, nagu nähtub ka hageja esitatud dokumendist, et komisjon pani hagejale süüks isiklikku rikkumist, mis „erines" talle Copigraphi emaettevõtjana süüks pandud rikkumisest, kusjuures see erinev isiklik rikkumine seisnes faktilises plaanis konkreetselt erinevas osaluses võrreldes Copigraphi osalusega rikkumises ning mille kohta tuli hagejal seega oma kaitseks koguda teatud konkreetset materjali.

172 Käesolevas asjas tuleb märkida, et seda teesi, millele hageja hagiavalduses korduvalt tugineb, ei toeta faktilised asjaolud.

173 Nimelt nähtub nii teisest vastuväiteteatisest kui vaidlustatud otsusest selgelt, et komisjon ei pane hagejale süüks ühtegi eraldi rikkumist ega mingit osalust rikkumises, mis oleks konkreetselt erinev Copigraphi rikkumisest.

174 Hagejale Copigraphi emaettevõtjana ja rikkumise täideviijana süüks pandud rikkumine on üks ja sama rikkumine, milleks on „osalemine kokkulepetes ja kooskõlastatud tegevuses isekopeeruva paberi sektoris" (vaidlustatud otsuse artikkel 1; vt ka teise vastuväiteteatise punkti 338 lõpp).

175 Mis puudutab faktilisi asjaolusid, millest komisjon tuletab hageja osaluse kartellis ka täideviijana, siis on need täpselt samad, pikka aega teada olnud faktilised asjaolud, mis võimaldasid ka tuvastada Copigraphi osaluse rikkumises, st hageja töötajate V. ja B. osalemine konkurentsivastastel koosolekul (vt Copigraphi kohta teise vastuväiteteatise punktid 282–294 ja vaidlustatud otsuse põhjendused 287–298; vt hageja kohta teise vastuväiteteatise punkt 376 ja vaidlustatud otsuse põhjendus 376 ning nende kahe dokumendi I ja II lisas esitatud tabelid koosolekute kohta).

176 Seda, et tegemist on ühe rikkumisega, mille aluseks on samad faktilised asjaolud, ei saa kahtluse alla seada kostja vastuse teatud laused (punkt 46), olenemata sellest, mida selle kohta arvab hageja. Komisjon kinnitab ka selgelt mujal kostja vastuses (punkt 61) ja vasturepliigis (punkt 26) üht rikkumist ja kaht alust, millel hagejale seda enam rikkumine süüks pandi.

177 Väidetav hageja võimatus võtta ühendust tunnistajatega või tutvuda arhiiviga tundub täiesti asjassepuutumatu, kui seda ei tehta eespool viidatud faktiliste asjaolude vaidlustamiseks – mida see pool aga Üldkohtus ei tee, või kui teebki, siis hilinemisega ja mitte veenvalt.

178 Argumendi osas, et V. ja B. ütluste alusel oleks siiski võinud tuvastada, et hageja ei olnud rikkumisega otseselt seotud, tuleb märkida, et see ei ole usutav.

179 Nimelt arvestades fakti – mida ei ole tõsiseltvõetavalt vaidlustatud –, et need kaks isikut olid hageja töötajad ning et vähemalt V. osas tehti kindlaks, et ta tegutses hageja esindajana alates kartelli loomise kohtumisest 23. jaanuaril 1992 (vt vaidlusaluse otsuse põhjenduse 376 kolmas lause), tugineb hageja argument lõpuks teesil – mis on ebareaalne, arvestades hageja ja Copigraphi moodustatavat majandusüksust –, et tema töötajad võisid kartelli koosolekutel kartellist Copigraphi nimel osa võtta ja samal ajal end avalikult ja veenvalt tunnistada hageja nimel sellega mitteseotud olevaks.

180 Seda, et väide, mille kohaselt hageja endiste töötajate ütlused oleksid olnud tema kaitses kasulikud, ei ole usutav, toetab ka hageja käitumine. Nimelt on oluline märkida, et hageja, olles alates 20. detsembrist 2001 teadlik, et komisjon pidas teda rikkumisega otseselt seotuks ja suutes väga lihtsalt nõuda B-lt, kes oli siis veel hageja töötaja, ütluste andmist, ei teinud seda.

181 Niisugune hageja tegevusetus ja ka asjaolu, et selle isiku ütlused muutusid huvitaval kombel hädavajalikeks alles pärast tema lahkumist kontsernist, kuigi hagejal oli võimalik nende andmist paluda mitu aastat, toetab asjaolu, et nendel ütlustel ei olnud tema kaitses mingit tähtsust.

182 Lõpuks tuleb igal juhul märkida, et hageja ei esita ühtegi tõendit, mis näitaks, et ta ei olnud konkreetselt võimeline 2009. aastal oma endistelt töötajatelt teavet saama (vt sarnaste hinnangute kohta eespool punktis 128 viidatud kohtuotsus Technische Unie *vs.* komisjon, punkt 64). Täpsemalt, hageja ei esita ühtegi tõendit jõupingutuste kohta, mida ta tegi oma endiste töötajatega kontakteerumiseks ja nendelt ütluste saamiseks. Lisaks viitas hageja B. suhtes kohtuistungil umbkaudselt ja kodukorra artikli 48 nõuete seisukohast igal juhul hilinemisega surmaga lõppenud haigusele. Sellest tuleneb, et argument, mille kohaselt ei saanud hageja oma endiste töötajatega 2009. aastal enam kontakti, on lihtsalt tõendamata.

183 Viite osas hageja arhiivile tuleb märkida – isegi sõltumata asjaolust, et hageja tegi kõik vajaliku alates 2001. aastast –, et kui emaettevõtja on kohustatud alles hoidma tõendeid, mis võimaldavad tal end kaitsta vastutuse suhtes niisuguse emaettevõtjana, kes moodustab tütarettevõtjaga sama majandusüksuse (vt eespool punkt 152), siis seda enam kehtib see kohustus tema enda tegevuse ja tema enda arhiivi suhtes. Hageja argument, et tema enda arhiivist materjalide väljaotsimiseks oli juba liiga hilja, tuleb tagasi lükata.

184 Arvestades eespool punktides 156–183 esitatud kaalutlusi, tuleb tagasi lükata hageja argument, et talt võeti teises haldusmenetluses võimalus end rikkumise täideviija süüdistuse eest kaitsta rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu. Nimelt käesoleva asja eriomastel asjaoludel, mida iseloomustavad muu hulgas see, et hageja teadis täpselt alates 2001. aastast, millised on komisjoni vastuväited tema suhtes, et 2009. aastal ei esitatud võrreldes 2001. aastal esitatuga ühtegi uut vastuväidet, et faktilised asjaolud, mille alusel hagejat rikkumises täideviijana osalenuks peeti, olid samad ja vaidlustamata, või siis vaidlustatud hilinemisega ja mitte veenvalt, et hageja oli palju aastaid tegevusetu ega esitanud hiljem tõendeid oma mis tahes jõupingutuste kohta võtta 2009. aastal ühendust oma endiste töötajatega, ning lõpuks see, et hageja ei saa õiguspäraselt väita, et tal ei ole enam juurdepääsu omaenda arhiivile, leiab Üldkohus, et möödunud aja tõttu kaitseõiguste rikkumine seoses hagejale rikkumise süükspanemisega täideviijana ei ole tõendatud.

185 Arvestades kõiki eelnevaid kaalutlusi, millest nähtub, et komisjon ei ole rikkunud mõistliku tähtaja nõuet ja et olenemata sellest, kui kaua kestis käesolevas asjas menetlus, ei ole tõendatud hageja kaitseõiguste rikkumine rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu, tuleb käesolev väide tagasi lükata.

Teine väide, mille kohaselt on rikutud aegumist käsitlevaid norme

186 Hageja väidab, et aegumist käsitlevatest normidest tuleneb, et komisjoni karistamispädevus oli aegunud nende tegude suhtes, mille täideviija oli Copigraph, nende tegude suhtes, mille puhul hageja oli Copigraphi emaettevõtjana rikkumisest osavõtja, ning lõpuks nende tegude suhtes, mille täideviija oli

tema. Copigraphi osas oli viimane aegumise katkestanud asjaolu esimene vastuväiteteatis, kuna Copigraph ei esitanud hagi otsuse 2004/337 peale. Mis puudutab hagejat emaettevõtjana, siis oli aegumistähtaeg samuti möödunud, sest hageja vastutus emaettevõtjana täiendab Copigraphi vastutust. Hageja kui täideviija suhtes ei katkestanud aegumist ükski esialgse menetluse meede, mistõttu on aegumistähtaeg möödunud. Komisjon rikkus seega Üldkohtu 31. märtsi 2009. aasta otsust kohtuasjas T-405/06: ArcelorMittal Luxembourg jt *vs.* komisjon (EKL 2009, lk II-771, punktid 143–145).

187 Komisjon vaidleb vastu sellele, kuidas hageja „eristab kunstlikult" Copigraphile süüks pandud rikkumist ja seda teist rikkumist, mis talle emaettevõtjana süüks pandi. Nimelt kuna hageja Copigraphi emaettevõtjana ja Copigraph moodustasid ühe ettevõtja, loeti, et nad mõlemad on toime pannud sama rikkumise.

188 Aegumine on objektiivne tegur ja seda hinnatakse vaidlustatud otsuse ainsa adressaadi, hageja seisukohast. Seega on Copigraphi suhtes aegumistähtaja möödumine asjassepuutumatu. Lisaks sellele, et eespool punktis 186 esitatud viide kohtuotsusele ArcelorMittal Luxembourg jt *vs.* komisjon on väär, ei ole asjassepuutuv ka asjaolu, et Copigraph ei ole esitanud hagi otsuse 2004/337 peale.

189 Mis puudutab väidetavat aegumistähtaja möödumist hageja kui emaettevõtja suhtes, siis põhineb tema põhjenduskäik vääral eeldusel, et emaettevõtja vastutus on tütarettevõtja vastutust „täiendav".

190 Hageja kui rikkumise täideviija suhtes aegumistähtaja möödumise osas vaidleb komisjon vastu argumendile, et ühtki aegumist katkestavat meedet ei võetud, sest esimeses vastuväiteteatises tuvastati hageja vastutus ainult emaettevõtjana. Aegumist katkestavad meetmed, mille hulgas on esimene vastuväiteteatis, kehtivad kõigi rikkumises osalenud ettevõtjate suhtes, seega ka hageja suhtes. Isegi kui põhjenduskäigu huvides eeldada, et tuli järeldada, et rikkumist ei pandud süüks samale ettevõtjale, on vaieldamatu, et hageja osales rikkumises kohtupraktika tähenduses.

191 Käesolevas väites väidab hageja sisuliselt, et komisjoni karistamispädevus tema kui Copigraphi emaettevõtja suhtes oli aegunud, kuna tema vastutus emaettevõtjana täiendas tütarettevõtja vastutust ning viimase suhtes oli aegumistähtaeg möödunud. Hageja väidab samuti, et ka tema kui rikkumise täideviija suhtes oli aegumistähtaeg möödunud, sest komisjon ei võtnud aegumistähtaja jooksul tema kui täideviija suhtes ühtegi aegumistähtaega katkestavat meedet.

192 Kõigepealt tuleb märkida, et asjassepuutumatuse tõttu tuleb tagasi lükata hageja argument tema vastutuse täiendava laadi kohta võrreldes Copigraphi vastutusega ning argument asjaolu kohta, et Copigraphi suhtes oli aegumistähtaeg möödunud.

193 Nimelt tuleb meenutada, et sellisel juhul nagu käesolevas asjas, kui emaettevõtja ja tütarettevõtja moodustavad ühe majandusüksuse, peetakse emaettevõtjat võrdselt tütarettevõtjaga rikkumise täideviijaks. Loetakse, et ta ise on rikkumise toime pannud (vt eespool punktides 38–41 ja 52 viidatud kohtupraktika ja eelkõige eespool punktis 40 viidatud kohtuotsus Metsä-Serla jt *vs.* komisjon, punkt 34).

194 Edasi, võimalik asjaolu, et tütarettevõtjat ei saa enam tuvastatud rikkumise eest karistada kas nimetatud tütarettevõtja lõppemise tõttu või – nagu väidab käesolevas asjas hageja – tütarettevõtja suhtes aegumistähtaja möödumise tõttu, ei ole asjassepuutuv küsimuses, kas karistada saab emaettevõtjat, keda peetakse ise rikkumise täideviijaks, kuna ta moodustab tütarettevõtjaga ühe majandusüksuse. Tõsi, emaettevõtja vastutust ei esineks, kui oleks tõendatud, et rikkumist ei ole toime pandud, kuid see vastutus ei saa kaduda selle tõttu, et tütarettevõtja karistamise õigus on aegunud. Nimelt ei ole määruse nr 1/2003 artiklis 25 ette nähtud aegumise tagajärg rikkumise enda kustumine, vaid see, et isikud, kellele seda artiklit kohaldatakse, pääsevad karistusest.

195 Eespool esitatud esialgsetest kaalutlustest tuleneb, et vastupidi sellele, mida väidab hageja, ei tule uurida küsimust, kas Copigraphi suhtes oli aegumistähtaeg möödunud.

196 Ainus asjassepuutuv küsimus on see, kas aegumistähtaeg oli möödunud hageja suhtes, kes oli ka vaidlustatud otsuse ainus adressaat.

197 Selle kohta tuleb meenutada, et vastavalt määruse nr 1/2003 artikli 25 lõikele 3 katkestavad trahvide või karistusmaksete määramisega seotud aegumistähtaja kulgemise komisjoni poolt võetavad meetmed, mille eesmärk on rikkumist uurida või algatada selle suhtes menetlus, ning et aegumistähtaja kulg katkeb kuupäevast, mil sellisest meetmest teatatakse „vähemalt ühele rikkumises osalenud ettevõtjale või ettevõtjate ühendusele”.

198 Määruse nr 1/2003 artikli 25 lõike 3 eesmärk on seega piiritleda aegumist katkestavad komisjoni tegevused.

199 See säte piirab selle tegevuse sõnaselgelt uurimistoimingutega ja menetlusega, millest teatatakse (vähemalt) ühele rikkumises osalenud ettevõtjale, st lõplikult ettevõtjale, kes määratletakse rikkumises osalejana rikkumise eest karistust määravas otsuses.

200 Nii märkis Üldkohus eespool punktis 186 viidatud kohtuotsuses ArcelorMittal Luxembourg jt *vs.* komisjon (punkt 143), et „[r]ikkumises osalenud ettevõtjana” tuleb [määruse nr 1/2003 artikli 25 lõike 3] tähenduses mõista kõiki ettevõtjaid, kes komisjoni otsuses, millega rikkumise eest karistus määrati, sellisena tuvastati”.

201 Määruse nr 1/2003 artikli 25 lõikes 4 on sätestatud, et aegumistähtaja kulg katkeb „kõikide” rikkumises osalenud ettevõtjate ja ettevõtjate ühenduste suhtes.

202 Määruse nr 1/2003 artikli 25 lõike 4 eesmärk on seega määratleda nende ettevõtjate ring, kelle suhtes aegumistähtaja kulgemine katkeb.

203 Selles sättes sõna „kõikide” kasutamise eesmärk on toonitada, et oluline on asjassepuutuva ettevõtja objektiivne osalemine rikkumises, olenemata seega sellest, kellena ettevõtja rikkumises osales, kas komisjonile oli see ettevõtja teada enne vastuväiteteatise saatmist, kas ta oli aegumistähtaja kulgemise katkestanud meetme adressaat enne selle vastuväiteteatise saatmist või kas ta oli varem saavutanud komisjoni esimese karistava otsuse tühistamise.

204 Just seda silmas pidades täpsustas Üldkohus eespool punktis 186 viidatud kohtuotsuses ArcelorMittal Luxembourg jt *vs.* komisjon (punkt 145) seoses ettevõtjatega, kelle suhtes aegumistähtaeg katkeb, et väljend „rikkumises osalenud” viitab objektiivsele asjaolule, st rikkumises osalemisele, mis erineb subjektiivsest ja juhuslikust elemendist nagu haldusmenetluses ettevõtja tuvastamine rikkumises osalejana (eespool punktis 186 viidatud kohtuotsus ArcelorMittal Luxembourg jt *vs.* komisjon, punkt 145).

205 Määruse nr 1/2003 artikli 25 lõigete 3 ja 4 tähendust ja ulatust puudutavatest eespool esitatud kaalutlustest tuleneb, et kui ettevõtja osales rikkumises, st kui ettevõtja on sellena lõpuks määratletud vaidlustatud otsuses, siis katkeb tema suhtes aegumistähtaeg tulenevalt uurimistoimingust ja menetluse algatamisest teatamisest vähemalt ühele ettevõtjale (tema või mõni muu ettevõtja), keda samuti rikkumises osalejaks peetakse.

206 Käesolevas asjas tuleb märkida, et lisaks sellele, et hagejat peeti vaidlustatud otsuses rikkumises osalejaks, on tagasi lükatud kõik käesoleva hagi väited, milles seatakse kahtluse alla selle järelduse õiguspärasus.

207 Eeltoodust tuleneb, et olenemata sellest, mida väidab hageja, on ta kindlalt rikkumises osalenud ettevõtja määruse nr 1/2003 artikli 25 lõike 4 tähenduses. Hageja esitatud asjaolu, et talle omistati vastutus rikkumise täideviijana alles teises vastuväiteteatises, ehk enam kui viis aastat pärast rikkumise lõppu, on täiesti asjassepuutumatu ja vastuolus määruse nr 1/2003 artikli 25 lõigete 3 ja 4 loogikaga.

208 Lisaks tuleb märkida, et on tuvastatud, et meetmetest, mille eesmärk oli rikkumist uurida või algatada menetlus, teatati „vähemalt ühele rikkumises osalenud ettevõtjale", ning et nendeks meetmeteks olid komisjoni 1997. aasta ja 1999. aasta uurimistoimingud (vt eespool punktid 2 ja 5) ning esimene, 26. juuli 2000. aasta vastuväiteteatis ja teine, 15. septembri 2009. aasta vastuväiteteatis.

209 Sellest tuleneb, et olenemata sellest, mida väidab hageja, katkestasid need erinevad meetmed tema suhtes aegumistähtaja kulgemise. Hageja argumendis, mille kohaselt kohtuotsuses ArcelorMittal Luxembourg jt *vs.* komisjon (punkt 186) otsustas Üldkohus, et kolmandaid isikuid puudutavad uurimistoimingud ei katkesta aegumistähtaja kulgemist ettevõtja suhtes, kellest komisjon oli teadlik ning kelle osalusest rikkumises ta pidi teadlik olema tema käsutuses olevate tõendite alusel, jäetakse tähelepanuta nii määruse nr 1/2003 artikli 25 lõigete 3 ja 4 ülesehitus kui ka asjassepuutuva kohtuotsuse sõnastus (vt eespool punkt 2004).

210 Argumendi kohta, et otsuse 2004/337 tühistamise tõttu ei saanud komisjon sellele otsusele tugineda, selleks et tõendada, et hageja oli rikkumises osalenud isikuna määratletud „komisjoni otsuses, millega rikkumise eest karistus määrati", tuleb märkida, et selles argumendis jäetakse jällegi tähelepanuta aegumise toimimise mehhanism. Kuna hageja on rikkumises osalejana tuvastatud vaidlustatud otsuses, katkestasid tema suhtes aegumistähtaja kulgemise kindlalt eespool punktis 208 meenutatud uurimistoimingud ja menetluste algatamine.

211 Lõpuks, mis puudutab seisukohta, et Üldkohus ja Euroopa Kohus andsid väidetavalt „uudse tõlgenduse, mis eelistas aegumist käsitlevate normide tõhusat kohaldamist", otsustades, et hagi esitamisel ei peatu aegumistähtaeg mitte kõigi, vaid ainult hagejate suhtes (eespool punktis 186 viidatud kohtuotsus ArcelorMittal Luxembourg jt *vs.* komisjon, punkt 158, ning eespool punktis 41 viidatud kohtuotsus ArcelorMittal Luxembourg *vs.* komisjon ja komisjon *vs.* ArcelorMittal Luxembourg jt, punktid 141–149), siis tuleb märkida, et nendes kohtuotsustes esitatud liidu kohtu lahendus puudutab eeldatavalt ainult aegumistähtaja peatumise olukorda (määruse nr 1/2003 artikli 25 lõige 6). Sellest ei saa seega absoluutselt järeldada, et aegumistähtaeg ei katke (selle määruse artikli 25 lõiked 3 ja 4) kõigi rikkumises osalenud isikute suhtes. Lisaks eristas Üldkohus eespool punktis 186 viidatud kohtuotsuses ArcelorMittal Luxembourg jt *vs.* komisjon selgelt aegumistähtaja katkemist, mille tagajärg on kõigi suhtes „*expressis verbis* ette nähtud" määruse nr 1/2003 artikli 25 lõikes 4, ja aegumistähtaja peatumist, mida selles kohtuotsuses „ei käsitletud" (viidatud kohtuotsuse punkt 153, esimene lause).

212 Kokkuvõtteks tuleb asuda seisukohale, et aegumistähtaja, mis hakkas kulgema 1995. aasta septembrist, katkestasid hageja suhtes eespool punktis 208 viidatud erinevad meetmed, eelkõige (26. juuli 2000. aasta) esimene vastuväiteteatis.

213 Aegumistähtaeg, mis oli niisiis esimesest vastuväiteteatisest hakanud algusest peale kulgema, peatus vastavalt määruse nr 1/2003 artikli 25 lõikele 6 11. aprillist 2002 (hageja poolt Üldkohtule kohtuasjas T-109/02 hagiavalduse esitamise kuupäev) kuni 3. septembrini 2009 (eespool punktis 13 viidatud kohtuotsuse PAK kuupäev) ning jätkas seejärel kulgemist, kuni selle katkestas 15. septembril 2009 teine vastuväiteteatis. Aegumistähtaeg kulges seega 26. juulist 2000 kuni 15. septembrini 2009 – ning kui maha arvata aeg, mille jooksul see oli peatunud –siis üks aasta ja üheksa kuud.

214 Alates teisest vastuväiteteatisest (15. september 2009) hakkas aegumistähtaeg algusest peale uuesti kulgema, jätkates seda kuni komisjoni poolt üheksa kuud hiljem vaidlustatud otsuse vastuvõtmiseni 23. juunil 2010.

215 Nendest asjaoludest nähtub, et vaidlustatud otsus võeti vastu viieaastase aegumistähtaja jooksul, mis on ette nähtud määruse nr 1/2003 artikli 25 lõike 1 punktis b.

216 Mis puudutab sama määruse artikli 25 lõike 5 teises lauses ette nähtud kümneaastast tähtaega, siis ka seda on järgitud, sest kui maha arvata aeg, mille jooksul menetlustähtaja kulgemine oli peatunud kohtumenetluse tõttu (11. aprillist 2002 kuni 3. septembrini 2009), siis oli rikkumise lõppemisest (1995. aasta septembris) kuni vaidlustatud otsuseni (2010. aasta juunis) möödunud seitse aastat ja neli kuud.

217 Arvestades eespool esitatud kaalutlusi, millest tuleneb, et hageja suhtes ei olnud aegumistähtaeg möödunud, tuleb käesolev väide tagasi lükata.

Viies väide, mille kohaselt on rikutud suuniseid, karistuste individuaalsuse ja proportsionaalsuse põhimõtteid ning põhjendamiskohustust

Väite esimene osa, mis puudutab keeldumist vähendada trahvisummat käesoleva menetluse faktilise ja õigusliku tausta tõttu

218 Hageja leiab, et kolm järgmist elementi: esiteks tema võimatus teostada oma kaitseõigusi, teiseks asjaolu, et Copigraph kuulus talle vaid lühikest aega, sest hageja lõpetas turul tegutsemise, ning kolmandaks asjaolu, et Copigraph oli „väike tegija", kellele pandi süüks passiivset ja sunnitult kartellis osalemist, oleksid pidanud õigustama trahvisumma märkimisväärset vähendamist. Trahvi tuleb vähendada veelgi enam, kui võrrelda hagejale määratud trahvi turuliidrile ja kartelli juhile AWA määratud trahviga.

219 Komisjon vastab, et eespool mainitud kolm elementi on kas juba tagasi lükatud, asjassepuutumatud või arvesse võetud. Mis puudutab hageja võrdlust AWA-ga, siis on see komisjoni arvesse võetud kriteeriume arvestades „lihtsustatud ja eksitav".

220 Kõigepealt tuleb meenutada, et vastavalt väljakujunenud kohtupraktikale on komisjonil iga trahvi suuruse kindlaksmääramisel kaalutlusõigus (Üldkohtu 6. aprilli 1995. aasta otsus kohtuasjas T-150/89: Martinelli *vs.* komisjon, EKL 1995, lk II-1165, punkt 59, ja 14. mai 1998. aasta otsus kohtuasjas T-352/94: Mo och Domsjö *vs.* komisjon, EKL 1998, lk II-1989, punkt 268). Komisjonil tuleb oma hinnangu andmisel järgida siiski liidu õigust, mille hulka ei kuulu mitte üksnes asutamislepingu sätted, vaid ka õiguse üldpõhimõtted (Üldkohtu 9. juuli 2009. aasta otsus kohtuasjas T-450/05: Peugeot ja Peugeot Nederland *vs.* komisjon, EKL 2009, lk II-2533, punkt 273). Samuti tuleb märkida, et seda hinnangut kontrollib liidu kohus, kelle ülesanne on teostada kontrolli seaduslikkuse üle ning teostada täielikku pädevust, mis on talle antud määruse nr 1/2003 artikliga 31, nende väidete ja väidete toetuseks esitatud tõendite alusel, mille on esitanud hageja, kui tegemist ei ole avaliku huvi alusel tõusetuvate väidetega (vt selle kohta Euroopa Kohtu 8. detsembri 2011. aasta otsus kohtuasjas C-386/10 P: Chalkor *vs.* komisjon, EKL 2011, lk I-13085, punktid 62–64, ja 8. detsembri 2011. aasta otsus kohtuasjas C-389/10 P: KME Germany jt *vs.* komisjon, EKL 2011, lk I-12789, punktid 129–131).

221 Vastavalt väljakujunenud kohtupraktikale määratakse rikkumise raskusaste kindlaks mitme asjaolu alusel, nagu konkreetse juhtumi eripärased asjaolud, selle kontekst ja trahvide hoiatav mõju (eespool punktis 33 viidatud kohtuotsus Dansk Rørindustri jt *vs.* komisjon, punkt 241, ja Euroopa Kohtu 10. mai 2007. aasta otsus kohtuasjas C-328/05 P: SGL Carbon *vs.* komisjon, EKL 2007, lk I-3921, punkt 43).

222 Käesoleval juhul tuleneb vaidlustatud otsusest, et komisjon tegi hagejale määratud trahvisumma kindlaks üldmeetodi alusel, mille ta on endale kehtestanud suunistes, mille punkti 1 esimeses lõigus on sätestatud, et „[trahvi p]õhisumma määratakse kindlaks rikkumise raskusastme ja kestuse põhjal, mis on ainsad määruse nr 17 artikli 15 lõikes 2 osutatud kriteeriumid".

223 Arvestades järeldusi, mis tehti neljanda tühistamisväite uurimisel, tuleb põhjendamatuse tõttu tagasi lükata argument, et trahvisummat tuleb vähendada seetõttu, et hageja ei saanud end kaitsta rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu.

224 Mis puudutab argumenti, et trahvisummat tuleks vähendada asjaolu tõttu, et Copigraph kuulus hagejale vaid lühikest aega, sest ta lõpetas turul tegutsemise, siis tuleb ka see tagasi lükata, kuna vaidlustatud ei ole seda, et hageja oli Copigraphi emaettevõtja kogu rikkumise perioodi jooksul. Asjaolu, et hageja võõrandas Copigraphi ning lõpetas tegutsemise turul pärast rikkumise lõpetamist, ei saa õigustada trahvisumma vähendamist.

225 Argumendi kohta, et Copigraph oli turul „väike tegija”, tuleb märkida, et komisjon võttis seda trahvisumma arvutamisel arvesse. Nimelt väljendub see asjaolu Copigraphi käibes, mida võeti arvesse trahvi põhisumma kindlaksmääramiseks rikkumise raskuse alusel (vt vaidlustatud otsuse põhjendused 434–437).

226 Selle kohta, et komisjon pani Copigraphile süüks ainult passiivset ja sunnitult kartellis osalemist, olgu märgitud, et komisjon asus vastupidi seisukohale, et nagu kõik ülejäänud kartelli liikmed, olid Copigraph ja hageja aktiivsed liikmed (vaidlustatud otsuse põhjendus 455), ning mis puudutab sunnitult kartellis osalemist, siis tuleb asjassepuutuval ettevõtjal komisjoni teavitada õigusvastasest käitumisest ja tema konkurentide ähvardustest, et sellele lõpp tehtaks (vaidlustatud otsuse põhjendus 456).

227 Lõpuks, mis puudutab asjaolu, et hagejale määratud trahv on turult saadud käibe protsendina arvutatult võrreldav kartelli juhi AWA trahviga, siis piisab, kui märkida, et tegemist on puhtalt kokkusattumusega.

228 Nimelt on nii hagejale määratud trahv (21,26 miljonit eurot ehk 35,43% hageja käibest asjassepuutuval turul) kui ka AWA-le määratud trahv (141,75 miljonit eurot ehk 37,26% AWA käibest asjassepuutuval turul) lihtsalt karistuste individuaalsusest lähtuvalt mõlemale kahele ettevõtjatele suunistes kehtestatud meetodi kohaldamise tagajärg (vt hageja kohta vaidlustatud otsuse põhjendused 414–479 ja täpsemalt põhjendused 436, 442, 443, 450–453, 461, 468, 473 ja 479; vt AWA kohta otsuse 2004/337 põhjendused 369–461 ning täpsemalt põhjendused 409, 412, 415–417, 424, 432, 433, 448, 452 ja 461).

229 Eeltoodud kaalutlustest järeldub, et viienda väite käesolev osa tuleb tagasi lükata.

Väite teine osa, mis puudutab keeldumist trahvisumma vähendamisest selle tõttu, et isekopeeruva paberi sektoris oli kriis

230 Hageja väidab, et kartelli, mille eesmärk on saada maksimaalset kasu elujõulisest sektorist, ei saa kohelda sama karmilt kui kartelli, mille eesmärk oli tulla toime sektori järjekindla langusega. Selle kohta on näiteid komisjoni praktikas ning sellist vajadust on meenutatud nii riigisisesel kui rahvusvahelisel tasandil.

231 Käesolevas asjas tugineti turu allakäigule ning komisjon seda ka mainis, kuid ta keeldus ilma põhjenduseta seda arvesse võtmast, kuigi sektori allakäik jätkus.

232 Komisjon vastab, et ta võttis sektori majanduslikku olukorda arvesse. Ta meenutab, et võrdlus varasemate otsustega on asjakohatu. Lisaks mõjutas kriis tegelikult sektorit ainult rikkumise lõpus, mis olemata kaugelt kergendav asjaolu, toetab järeldust, et kartell pikendas ainult kunstlikult vältimatult halvenevat olukorda. Samuti ei ole kohtupraktika kohaselt komisjon kohustatud kergendavaks asjaoluks pidama sektori halba majanduslikku olukorda. Mis puudutab aga sektori allakäiku pärast otsust 2004/337, siis ei puutu see asjasse.

233 Viienda väite käesoleva osa kohta tuleb märkida, et hageja ei saa argumendina tugineda isekopeeruva paberi sektori väidetavale kriisile, selleks et heita komisjonile ette trahvisumma arvutamisel kergendava asjaolu esinemise arvesse võtmata jätmist.

234 Nimelt, nagu komisjon vaidlustatud otsuse põhjenduses 460 sõnaselgelt märkis ning nagu tuleneb väljakujunenud kohtupraktikast, ei ole sellel institutsioonil kohustust lugeda kergendavaks asjaoluks asjaomase sektori halba finantsolukorda ning see, et komisjon võttis varasemates asjades sektori majanduslikku olukorda kergendava asjaoluna arvesse, ei tähenda, et ta peaks sellise otsustuspraktika järgimist tingimata jätkama (Üldkohtu 14. detsembri 2006. aasta otsus liidetud kohtuasjades T-259/02-T-264/02 ja T-271/02: Raiffeisen Zentralbank Österreich jt *vs.* komisjon, EKL 2006,

lk II-5169, punkt 510; eespool punktis 45 viidatud kohtuotsus Prym ja Prym Consumer *vs.* komisjon, punkt 208, ning 19. mai 2010. aasta otsus kohtuasjas T-11/05: Wieland-Werke jt *vs.* komisjon, kohtulahendite kogumikus ei avaldata, punkt 227).

235 Nagu komisjon õigesti märkis (vaidlustatud otsuse põhjendus 460), tekivad kartellid üldiselt siis, kui sektoril on raskusi. Kui lähtuda hageja põhjenduskäigust, tuleks trahve regulaarselt vähendada peaaegu kõigil juhtudel (vt sarnaste kaalutluste kohta eespool punktis 234 viidatud kohtuotsus Raiffeisen Zentralbank Österreich jt *vs.* komisjon, punkt 510; eespool punktis 45 viidatud kohtuotsus Prym ja Prym Consumer *vs.* komisjon, punkt 207, ning eespool punktis 234 viidatud kohtuotsus Wieland-Werke jt *vs.* komisjon, punkt 227).

236 Sellest tuleneb, et väite käesolev osa tuleb tagasi lükata.

Väite kolmas osa, mis puudutab põhjendamiskohustuse rikkumist seoses trahvisumma arvutamise parameetritega

237 Hageja väidab, et parandusmeetmeid käsitlevast vaidlustatud otsuse 65-st põhjendusest ei võimaldanud tal ükski mõista, millises proportsioonis tema isiklikku osalust rikkumises trahvi arvutamisel arvesse võeti.

238 Komisjon väidab, et see on asjassepuutumatu kriitika, sest hagejale isikliku osaluse tõttu süüks pandud rikkumine on sama, mis pandi talle süüks tema vastutuse tõttu tütarettevõtja tegevuse eest. Kuna tegemist on samale ettevõtjale süüks pandud sama rikkumisega, ei tule trahvisumma välja arvutamiseks eristada kaht alust, millel hagejat karistatakse.

239 Tuleb märkida, et väite käesolevas osas tuginetakse juba tagasi lükatud eeldusele (vt eespool punktid 173–176), et hagejale pandi rikkumise täideviijana süüks eraldi rikkumist võrreldes rikkumisega, mis pandi talle süüks Copigraphi emaettevõtjana.

240 Kuid nagu juba eespool täheldatud, on hagejale rikkumise täideviijana ja Copigraphi emaettevõtjana süüks pandud rikkumine üks ja sama rikkumine. Liiatigi pandi see rikkumine hagejale süüks nendel kahel eraldi alusel.

241 Seega, mis puudutab samale ettevõtjale süüks pandud sama rikkumist, siis ei pidanud komisjon trahvisumma väljaarvutamiseks eristama kahte alust, millel ta hageja vastutuse tuvastab.

242 Olgu lisatud, et eespool punktis 13 viidatud kohtuotsusele PAK 2. aprillil 2009 esitatud kohtujuristi ettepanekus (EKL 2009, lk I-7191, I-7196, punkt 103) märkis kohtujurist Y. Bot, et sellel, et hagejat peeti otsuses 2004/337 rikkumise eest vastutavaks ka rikkumise täideviijana, ei ole mingit mõju trahvisummale, kuna see summa määrati kindlaks isekopeeruva paberi turu käibe alusel, mille tekitas aga täielikult ainult tema tütarettevõtja Copigraph. Sama kehtib ka vaidlustatud otsuse kohta.

243 Eespool esitatud kaalutlustest tuleneb, et trahvisumma arvutamisel ei tulnud eristada aluseid, millel hagejat rikkumise eest vastutavaks peeti.

244 Järelikult tuleb väite käesolev osa, mis puudutab põhjendamiskohustuse rikkumist, tagasi lükata.

245 Kuna ükski käesoleva väite osa ei ole põhjendatud, tuleb see väide tagasi lükata.

Kuues väide, mille kohaselt on rikutud koostööteatist ning proportsionaalsuse ja võrdse kohtlemise põhimõtteid

246 Hageja väidab, et vaidlustatud otsuses trahvisumma täiendav vähendamine 5% – lisaks juba trahvile otsuses 2004/337 kohaldatud vähendamise määrale 20% – ei ole absoluutselt piisav.

247 Vastuses teisele vastuväiteteatisele palus hageja trahvisumma täiendavat vähendamist koostööteatise D osa punkti 2 alusel. Nimelt otsustas hageja, arvestades, et ta ei saa end selles küsimuses kaitsta, mitte vastu vaielda küsimuses, et Copigraph osales kartellis kogu komisjoni tuvastatud rikkumise perioodil ehk juba alates 1992. aasta jaanuarist kuni 1995. aasta septembrini. Nii tunnistas hageja Copigraphi osalust rikkumises täiendava 25 kuu võrra, kuigi Copigraph oli omaks võtnud osaluse ainult 21 kuu jooksul. Hageja märgib aga, et veel pikemat perioodi puudutavate faktiliste asjaolude vaidlustamata jätmise eest vähendas komisjon tema trahvi 75% vähem, kui on juba kohaldatud trahvi vähendamise määr.

248 Hageja kritiseerib ka komisjoni põhjendust, miks ta piirdus täiendava trahvi vähendamisega ainult 5% – nimelt ei takistanud see vaidlustamata jätmine teda esitamast mitut liiki argumente komisjoni pädevuse vaidlustamiseks, mis ei hõlbustanud selle institutsiooni tööd. Hageja väidab, et ta tugines nii õiguspäraselt ainult oma kaitseõigustele ja aegumisele. Komisjoni poolt tema suhtes tehtud vead võtsid talt võimaluse nii end kaitsta kui ka teha koostööd, mis ületaks faktiliste asjaolude vaidlustamata jätmise, sest ta ei saanud enam ühendust võtta tunnistajatega ega tutvuda arhiivimaterjalidega. Sellise olukorra tõttu ei koheldud hagejat võrdselt teiste ettevõtjatega.

249 Komisjon vastab, et arvandmeid sisaldavad hageja argumendid on täiesti arusaamatud. Trahvisummat vähendati peamiselt koostöö eest enne vastuväiteteatise saatmist. Trahvi vähendamine koostöö eest ei ole proportsionaalne omaks võetud või mittevaidlustatud rikkumise kestusega. Trahvisummat vähendatakse komisjoni töö hõlbustamise eest.

250 Hageja loobus vaidlustamisest alles pärast teist vastuväiteteatist, samas kui eespool punktis 10 viidatud kohtuotsuses Bolloré rikkumise kestusega seotud poolte väidete tagasilükkamine Üldkohtu poolt kinnitas sisuliselt komisjoni hinnangut selles küsimuses. Hagejal ei olnud seega tegelikult muud võimalust kui rikkumise kestust mitte vaidlustada. Lisaks hageja märkus, et ta loobus rikkumise vaidlustamisest seetõttu, et ta ei saanud enam tagada oma kaitset, annab tunnistust sellest, et tema niisugune hoiak pärast teise vastuväiteteatise saamist ei tulenenud komisjoniga koostöö tegemise tahtest.

251 Midagi üllatavat ei ole asjaolus, et komisjon võttis arvesse seda, et hageja esitas mitu argumenti, mis ei hõlbustanud tema tööd.

252 Lõpuks sai hageja kasu oma endise tütarettevõtja poolt enne vastuväiteteatist tehtud koostööst – see oli talle soodne, arvestades komisjoni otsustuspraktikat mitte kohelda endise tütarettevõtja koostöö eest soodsamalt endist emaettevõtjat. Kui Üldkohus peaks otsustama, et hageja trahvi ei oleks pidanud täiendavalt 5% võrra vähendama, ei ole komisjon vastu tema trahvi suurendamisele.

253 Tuleb meenutada, et vastavalt kohtupraktikale lähtub konkurentsiõiguse rikkumises osalenud ettevõtjate trahvide vähendamine koostöö korral kaalutlusest, et selline koostöö hõlbustab komisjoni tööd rikkumise tuvastamisel (eespool punktis 85 viidatud Üldkohtu otsus BPB de Eendracht *vs.* komisjon, punkt 325; 14. mai 1998. aasta otsus kohtuasjas T-338/94: Finnboard *vs.* komisjon, EKL 1998, lk II-1617, punkt 363, ning 14. mai 1998. aasta otsus kohtuasjas T-347/94: Mayr-Melnhof *vs.* komisjon, EKL 1998, lk II-1751, punkt 330).

254 Koostööteatise alusel saab trahvisumma vähendamine olla õigustatud üksnes siis, kui esitatud teave ja asjassepuutuva ettevõtja käitumine üldisemalt annavad tunnistust temapoolsest tõelisest koostööst. Koostööteatise tekstis ja eelkõige sissejuhatuses ning D osa punktis 1 esinevast koostöö mõistest endast ilmneb, et üksnes siis, kui asjaomase ettevõtja käitumine tõendab sellist koostöötahet, võidakse selle koostööteatise alusel trahvisummat vähendada (eespool punktis 33 viidatud kohtuotsus Dansk Rørindustri jt *vs.* komisjon, punktid 395 ja 396, ning eespool punktis 78 viidatud kohtuotsus Degussa *vs.* komisjon, punkt 383).

255 Olgu meenutatud, et käesolevas asjas vähendati koostööteatise D osa punkti 2 esimese taande alusel trahvisummat 20% seetõttu, et Copigraph saatis komisjonile enne esimest vastuväiteteatist dokumente ja teavet ajavahemiku kohta 1993. aasta septembrist kuni 1995. aasta maini, aidates kaasa sellel perioodil toime pandud rikkumise tuvastamisele (vt otsuse 2004/337 põhjendused 70, 446, 449 ja 452, ning vaidlustatud otsuse põhjendused 463–466).

256 Vaidlustatud otsuses vähendati trahvisummat täiendavalt 5% asjaolu tõttu, et hageja märkis vastuses teisele vastuväiteteatisele (selle vastuse punkt 118), et ta ei vaidle enam vastu faktilistele asjaoludele perioodi osas 1992. aasta jaanuarist (kaasa arvatud) kuni 1993. aasta septembrini (välja arvatud) (vaidlustatud otsuse põhjendus 471).

257 Mis puudutab argumenti, et selle eest, et hageja ei vaidlustanud faktilisi asjaolusid seoses pikema ajavahemikuga (hageja sõnul 25 kuud) kui Copigraphi poolt vaidlustamata jäetud rikkumise periood (hageja sõnul 21 kuud), vähendas komisjon hageja trahvi täiendavalt (5%) 75% vähem kui otsuses 2004/337 juba kohaldatud trahvi vähendamise määr 20%, siis tuleb see tagasi lükata, sõltumata ka asjaolust, et hageja vaidlustamata jätmine puudutas perioodi 20 kuud, mitte 25 kuud.

258 Nimelt tuleb märkida, et koostööteatise alusel trahvisumma vähendamine ei pea olema proportsionaalne omaks võetud või vaidlustamata jäetud rikkumise kestusega, vaid seda tehakse siis, kui koostöö hõlbustas konkreetselt komisjoni tööd. Vaidlustamata jätmine ajal, mil komisjonil on juba piisavalt tõendeid asjassepuutuvate faktide tuvastamiseks, ei hõlbusta selle institutsiooni tööd (vt selle kohta eespool punktis 148 viidatud kohtuotsus Erste Group Bank jt *vs.* komisjon, punktid 288–290).

259 Selle kohta tuleb toonitada, et esialgu vähendati trahvisummat 20% Copigraphi koostöö eest komisjoniga enne esimest vastuväiteteatist. Nagu märkis komisjon, lihtsustab komisjoni tööd – rohkem, kui lihtsalt faktide vaidlustamata jätmine pärast vastuväiteteatise esitamist – aktiivne koostöö, mis nagu Copigraphi puhul seisneb teabe esitamises suuremas mahus, kui lihtsalt teabenõudele vastamine.

260 Lisaks, käesolevas asjas loobus hageja ajavahemikku 1992. aasta jaanuarist kuni 1993. aasta septembrini puudutavate faktiliste asjaolude vaidlustamisest mitte alles pärast vastuväiteteatist, vaid lausa alles pärast seda, kui Üldkohus oli eespool punktis 10 viidatud kohtuotsuses Bolloré uurinud erinevate hagejate esitatud kõiki väiteid, mis puudutasid rikkumise kestust, ja need tagasi lükanud (vt selle kohtuotsuse punktid 244–371). Kõnealuses kohtuotsuses toetas Üldkohus komisjoni seisukohta nende koosolekute konkurentsivastase eesmärgi teemal, millel osalesid erinevad otsuse 2004/337 adressaadiks olevad ettevõtjad, sealhulgas Copigraph. Nii kinnitas eespool punktis 10 viidatud kohtuotsus Bolloré, mis küll hageja osas kaitseõiguste rikkumise tõttu tühistati, tegelikult siiski komisjoni seisukohta rikkumise kestuse suhtes. Eespool punktis 13 viidatud kohtuotsuses PAK (vt eelkõige punktid 77–81 ja 97–99) lükkas Euroopa Kohus tagasi väited rikkumise kestuse kohta.

261 Neid asjaolusid arvestades võis komisjon õigesti asuda seisukohale, et see, et hageja ei vaidlustanud oma vastuses teisele vastuväiteteatisele Copigraphi osalust rikkumises perioodil 1992. aasta jaanuarist kuni 1993. aasta septembrini, ei hõlbustanud tegelikult tema tööd (vaidlustatud otsuse põhjendus 472).

262 Kuna juba see järeldus ise õigustab hageja trahvi täiendavast vähendamisest keeldumist, ei saa väita, et täiendav vähendamine 5% võrra, mida komisjon vaidlustatud otsuse põhjenduses 473 toodud põhjustel siiski kohaldas, ei olnud ilmselgelt piisav.

263 Eespool esitatud kaalutlustest tuleneb, et käesolev väide tuleb tagasi lükata, sõltumata hageja mis tahes kriitikast vaidlustatud otsuse põhjenduses 473 esitatud komisjoni põhjenduste kohta vähendada trahvi täiendavalt siiski 5% (vt eespool punkt 248).

264 Viidatud kriitika osas tuleb siiski märkida, et erinevalt sellest, mida väidab hageja, ei ole üldse üllatav, et komisjon väljendas vaidlustatud otsuse põhjenduses 473 seisukohta, et see, et hageja „ei vaidlusta enam asjaolusid, ei takistanud teda esitamast mitut laadi argumente komisjoni pädevuse vaidlustamiseks, mis kindlasti ei hõlbustanud komisjoni tööd”.

265 Komisjon märkis sisuliselt ainult seda, et hageja poolt faktiliste asjaolude vaidlustamata jätmine ei tulenenud tegelikust tahtest teha komisjoniga koostööd ning järelikult hõlbustada tema tööd, vaid et see vaidlustamata jätmine oli lahutamatult seotud hageja argumentatsiooniga, mille kohaselt ta ei

saanud komisjoni vigade tõttu end kaitsta. Seetõttu ei tulenenud hageja poolt faktiliste asjaolude vaidlustamata jätmine tegelikult tõelisest koostöötahtest, mis on trahvisumma vähendamiseks nõutav (vt eespool punktis 254 viidatud kohtupraktika).

266 Komisjon ei esitanud seega hagejale ühtegi etteheidet seoses tema kaitse viisidega ega võtnud talt õigust tugineda argumentidele, mida ta esitada soovis. Ta lihtsalt konstateeris, et hageja peab arvestama oma valitud kaitsetaktika tagajärgedega.

267 Tagasi tuleb lükata argument, et komisjoni vead võtsid hagejalt mitte ainult võimaluse end kaitsta, vaid ka võimaluse teha koostööd, mis ületaks faktiliste asjaolude vaidlustamata jätmise, ning et seetõttu ei koheldud hagejat võrdselt teiste ettevõtjatega, kelle suhtes oli menetlus algatatud. Nimelt on neljanda väite uurimisel juba tuvastatud, et komisjon ei olnud kuidagi vastutav hageja väidetava võimetuse eest end kaitsta teises haldusmenetluses. Lisaks, nagu märgitud ka eespool punktis 154, on selle väidetava võimetusega vastuolus asjaolu, et kohtuasjas T-109/02 esitatud hagis vaidlustas hageja rikkumise kestuse.

268 Eespool esitatud kaalutlustest tuleneb, et käesolev väide tuleb tagasi lükata.

269 Kuna ükski hageja väide – nii tühistamise nõude kui ka vaidlustatud otsust muutva kohtuotsuse tegemise nõude toetuseks esitatud väited – ei ole põhjendatud, tuleb hagi tervikuna rahuldamata jätta.

Kohtukulud

270 Kodukorra artikli 87 lõike 2 alusel on kohtuvaidluse kaotanud pool kohustatud hüvitama kohtukulud, kui vastaspool on seda nõudnud. Kuna kohtuotsus on tehtud hageja kahjuks, tuleb kohtukulud vastavalt komisjoni nõudele välja mõista hagejalt.

Esitatud põhjendustest lähtudes

ÜLDKOHUS (teine koda)

otsustab:

1. Jätta hagi rahuldamata.

2. Jätta Bolloré kohtukulud tema enda kanda ja mõista temalt välja Euroopa Komisjoni kohtukulud.

Forwood Dehousse Schwarcz

Kuulutatud avalikul kohtuistungil 27. juunil 2012 Luxembourgis.

Allkirjad

Sisukord

Vaidluse aluseks olevad asjaolud 1

Menetlus ja poolte nõuded 4

Õiguslik käsitlus 4

Esimene väide, mille kohaselt on rikutud EIÕK artikleid 6 ja 7 ning harta artikleid 41, 47 ja 49 4

Väite esimene osa, mis puudutab EIÕK artiklites 6 ja 7 ning harta artiklites 47 ja 49 sätestatud süütegude ja karistuste seaduslikkuse ning õiguskindluse põhimõtte rikkumist ning Euroopa Liidu liikmesriikide tunnustatud karistuste isiklikkuse põhimõtte rikkumist 4

Väite teine osa, mille kohaselt rikkusid hageja ärakuulamise tingimused EIÕK artiklis 6 ja harta artiklites 41 ja 47 sätestatud õigust õiglasele kohtumenetlusele ning ka erapooletuse nõuet 8

Kolmas väide, mille kohaselt on rikutud võrdse kohtlemise põhimõtet 10

Neljas väide, mis puudutab mõistliku tähtaja ületamist ja võimatust end kaitsta rikkumise lõpust kuni teise vastuväiteteatiseni möödunud aja tõttu 11

Teine väide, mille kohaselt on rikutud aegumist käsitlevaid norme 21

Viies väide, mille kohaselt on rikutud suuniseid, karistuste individuaalsuse ja proportsionaalsuse põhimõtteid ning põhjendamiskohustust 25

Väite esimene osa, mis puudutab keeldumist vähendada trahvisummat käesoleva menetluse faktilise ja õigusliku tausta tõttu 25

Väite teine osa, mis puudutab keeldumist trahvisumma vähendamisest selle tõttu, et isekopeeruva paberi sektoris oli kriis 26

Väite kolmas osa, mis puudutab põhjendamiskohustuse rikkumist seoses trahvisumma arvutamise parameetritega 27

Kuues väide, mille kohaselt on rikutud koostööteatist ning proportsionaalsuse ja võrdse kohtlemise põhimõtteid 27

Kohtukulud 30